

Research Paper

The process of developing rural tourism centers and measuring sustainability. A Case study: Tourism centers of Darram and Chavarzaq villages, Tarom Township, Zanjan Province

Mohammadjavad Abbasi^{*1}, Jila Sajjadi², Ali Abdollahi³

¹ Ph. D in geography and entrepreneurship spatial planning of rural areas, Shahid Beheshti University, Iran

² Associate professor of human geography Department, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

³ Assistant professor of Management and Accounting Department, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

10.22080/jtpd.2021.19195.3319

Received:

July 5, 2020

Accepted:

January 9, 2021

Available online:

March 18, 2021

Keywords:

Tourism sustainability, rural tourism development, Darram and Chavarzaq villages

Abstract

The purpose of this study is to investigate the sustainability of tourism villages in the study area that are in the discovery stage in comparison with the rural tourism centers that are in the stages of development and stabilization of destination tourism. With the above interpretations, the present study aims to explain the process of developing these tourism destinations and the stability of the study area. The present study is an applied type; statistical population of tourist villages of Darram and Chavarzgh villages that were selected by purposive non-probability sampling method, 277 households. Field-library data collection and data analysis using inferential statistics based on Butler's Tourism Life Cycle Model in SPSS software and applying COPRAS, ORESTE Multi-Criteria Ranking Technique; The use of the UCINET software is done. The research findings show that Gohar village is in the destination conflict stage from the perspective of Butler tourism life cycle model which with a total of 842 is in the first place from the perspective of sustainability of tourism activities and the lowest level of tourism sustainability in Shirin Su Residential Centers which is in the development stage of the tourism life cycle with a total of 1115.

Extended Abstract

1. Introduction

The aim of this study is comparing and evaluating the stability of tourism villages in the study area which are virginal and in the process of discovering the destination compared to rural tourism centers that are in the process of developing and stabilizing the destination tourism. Where

with the construction and operation of a new road along the route of this tourist axis (Zanjan-Taham-Chavarzaq-Daram-Tarom road); Great changes have taken place in the communication of transportation as well as the entry of tourists into this area.

The present study aims to explain the process of development of these tourist destinations and the stability of the study

* **Corresponding Author:** Mohammadjavad Abbasi

Address: Department of Human Geography, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Email: mo_abbasi@sbu.ac.ir

Tel: +98912-518-6510

area to find out the answers to the following questions:

1. What is the position of tourism centers in the study area in Butler's tourism life cycle model?
2. What are the levels of tourism sustainability-criteria in Studied tourist areas?
3. What is the status of tourism villages in the study area in the process of developing tourist villages which are pristine and in the process of discovering the destination, compared to the rural tourism centers that are in the stages of development and stabilization of destination tourism?

2. Methods

The present study is of applied type; Statistical population of tourist villages of Darram and Chavarzaq villages; Tarom township, which is targeted by non-probable sampling method; 277 households have been selected for sampling. After the questionnaire was designed and the reliability and its validity were verified by experts, to ensure its reliability (reliability), Cronbach's alpha coefficient in SPSS software was 0.763. Field-library data collection method and data analysis using inferential statistics based on Butler tourism life cycle model in SPSS software and using COPRAS - ORESTE multi-criteria ranking technique; Also, the display and drawing of space streams of the studied area has been done using UCINET software.

3. Discussion and result

Research findings that Shit village is in the stage of stabilizing the development of the destination with the highest score of 1.00, and the villages of Walidar and Shirinsoo area are in the stage of destination development with the score of 0.736 and

0.588, respectively, among the stages of the destination life cycle. Based on the scores obtained, it can be said that the villages of Dram and Gohar (scores of 0.483, 0.3644, respectively) are in the second stage of the life cycle, ie the stage of intervention and involvement of entrepreneurs and local residents in tourism. Meanwhile, the villages of Siahvarood and Nokian, according to the scores obtained (0.184 and 0.101), are in the first stage of the destination life cycle, ie the discovery stage.

Finally, the sustainability of rural tourism centers in four economic, social, environmental and physical dimensions of households in the households of the studied villages was investigated and ranked with the ORESTE technique. Gohar village, which is in the process of clashing its destination from the perspective of the Butler tourism life cycle model; with a total of 842, it ranks first in terms of sustainability of tourism activities. The second level of stability is related to the village of Dram, which in this village is also in the stage of conflict with the total number of 92.5 and the lowest level of tourism stability in Shirinsoo residential centers in the stage of destination development of the tourism life cycle with the total number of 1,115.

4. Conclusion

According to Butler's life cycle model, the tourist village of sheet is in the process of stabilizing the development of the destination, and the villages of Walidar and Shirinsoo are in the stage of the development of the destination; Sustainability rankings are at the lowest levels, and the rest of the villages are in the process of discovering their destination and conflict. They have a higher level of sustainability, which means that the process of tourism development in the study area does not move towards

sustainability. Although it has positive effects on some indicators such as job creation, etc., in general the villages are weak in terms of sustainability indicators compared to the pristine villages and are in the process of discovering the destination.

علمی پژوهشی

تبیین فرآیند توسعه مراکز گردشگری روستایی و سنجش پایداری؛ مورد پژوهی: مراکز گردشگری دهستان درام و چورزق، شهرستان طارم^۱

محمدجواد عباسی^{۱*}، ژیلا سجادی^۲، علی عبدالهی^۳

^۱ دکترای جغرافیا و برنامه ریزی فضایی کارآفرینی مناطق روستایی، گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشگاه شهید بهشتی تهران. ایران
^۲ دانشیار و عضو هیئت علمی دانشکده علوم زمین، گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشگاه شهید بهشتی تهران. ایران
^۳ استادیار و عضو هیات علمی دانشکده مدیریت و حسابداری، گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه شهید بهشتی تهران. ایران

10.22080/jtpd.2021.19195.3319

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه و بررسی وضعیت پایداری روستاهای گردشگری محدوده مورد مطالعه که بکر و در مرحله کشف مقصد هستند نسبت به مراکز روستایی گردشگری که در مراحل توسعه و تثبیت گردشگری مقصد هستند؛ می‌باشد. تحقیق حاضر از نوع کاربردی؛ جامعه آماری روستاهای گردشگری پذیر دهستان درام و چورزق؛ شهرستان طارم که با روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند؛ تعداد ۲۷۷ خانوار جهت نمونه‌گیری انتخاب شده‌اند. روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی - کتابخانه‌ای و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار استنباطی بر اساس مدل چرخه حیات گردشگری باتلر در نرم‌افزار SPSS و بکارگیری تکنیک رتبه‌بندی چند معیاره ORESTE, COPRAS؛ همچنین، نمایش و ترسیم جریان‌های فضایی محدوده مورد مطالعه با استفاده از نرم‌افزار UCINET انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد؛ روستای گوهر که در مرحله درگیری مقصد از منظر مدل چرخه حیات گردشگری باتلر قرار دارد؛ با مجموع عددی ۸۴۲ در رتبه اول از منظر پایداری فعالیت‌های گردشگری می‌باشد و کمترین میزان پایداری گردشگری در مراکز اقامتی شیرین‌سو که در مرحله توسعه مقصد چرخه حیات گردشگری و با مجموع عددی ۱۱۱۵ می‌باشد و این بدین معناست که توسعه گردشگری با وجود اینکه موجب تأثیرات مثبت در برخی شاخص‌ها نظیر اشتغال‌زایی و... در محدوده مورد مطالعه شده اما به طوری کلی از منظر شاخص‌های پایداری نسبت به روستاهای بکر و قرار گرفته در مرحله کشف مقصد؛ ضعیف می‌باشند.

تاریخ دریافت:

۱۵ تیر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲ دی ۱۳۹۹

قابل دنالود از تاریخ:

۲۸ اسفند ۱۳۹۹

کلیدواژه‌ها:

پایداری گردشگری، توسعه گردشگری روستایی، دهستان درام و چورزق.

^۱ مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری محمدجواد عباسی تحت عنوان " چارچوب بررسی پیامدهای فضایی توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر کارآفرینی مورد پژوهی: نواحی شیت و شیرین سو شهرستان طارم، استان زنجان " به راهنمایی خانم دکتر سجادی و دکتر علی عبدالهی در دانشگاه شهید بهشتی تهران. ایران می باشد.

* نویسنده مسئول: محمدجواد عباسی

ایمیل: mo_abbasi@sbu.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۲۵۱۸۶۵۱۰

آدرس: گروه جغرافیای انسانی و آمایش. دانشکده علوم زمین.

دانشگاه شهید بهشتی تهران

۱ مقدمه

بهره ور، بر اساس درک آنها از مفهوم توسعه ی پایدار طراحی شده‌اند (Morse and Fraser, ۲۰۰۵:۶۲۷). این درحالی است که در برنامه‌ریزی توسعه ی گردشگری؛ می‌بایست به نقش مثبت و همگرایی روش‌های توانمندسازی بهره‌مندان محلی در برنامه‌ریزی توسعه ی پایدار گردشگری و ناحیه‌ای توجه شود (شفیعی ثابت و هراتی فرد، ۱۳۹۸: ۸۶).

با در نظر داشتن جنبه های فوق؛ شهرستان طارم که در شمال استان زنجان واقع شده و مرکز آن "آبیر" نام دارد؛ دارای جاذبه‌های گردشگری جذاب و بکری است. نواحی گردشگری شیت - ولیدر و شیرین‌سو - سیاه‌ورود در شهرستان طارم در کنار قطب کشاورزی بودن؛ قابلیت بالایی در فعالیتهای گردشگری دارند و در طرح آمایش سرزمین استان زنجان (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، ۱۳۹۲: ۸۲) به عنوان محور گردشگری ممتاز منطقه‌ای پیشنهاد شده است که از شهر زنجان شروع و در اثر احداث جاده ی جدید "زنجان - تهم - چورزق"، با عبور از مراکز اکوتوریستی روستایی تهم، شیت - ولیدر و شیرین‌سو - سیاه‌ورود؛ در نهایت به شهر تاریخی - اکوتوریستی ماسوله در استان گیلان ختم می‌شود و این ناحیه ی گردشگری به عنوان یک محور گردشگری متمرکز پیشنهاد شده است. قبل از احداث جاده ی مذکور، به خاطر نبود شبکه ی ارتباطی فیزیکی مناسب در محدوده ی مورد مطالعه (دهستان درام و چورزق)؛ تردد ساکنان این ناحیه از جاده ی قدیمی و اصلی شهرستان طارم بود که از سمت شهر آبیر به صورت محدود ارتباط فیزیکی را به این ناحیه برقرار می‌کرد و این ناحیه در انزوای جغرافیایی و ارتباطی قرار داشت؛ اما با احداث و بهره‌برداری از جاده جدید در امتداد مسیر این محور گردشگری (جاده ی زنجان - تهم - چورزق - درام شهرستان طارم)؛ تحولات بزرگی در برقراری ارتباطات حمل و نقل و همچنین ورود گردشگران به این ناحیه اتفاق افتاده است. با تفاسیر فوق، تحقیق حاضر با هدف مبنی بر تبیین فرآیند توسعه ی این مقاصد گردشگری و پایداری محدوده ی مورد مطالعه؛ در پی یافتن پاسخ به سوالات زیر است:

۱. جایگاه مراکز گردشگری محدوده ی مورد مطالعه در مدل چرخه ی حیات گردشگری باتلر چگونه است؟

امروزه فعالیت گردشگری به عنوان یک زیر مجموعه‌ای از فعالیت‌های اقتصادی، بایست سهم خود را در توسعه‌ی پایدار منطقه‌ای ایفا نماید (سجادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۲۵) و در شکل‌دهی به فرآیندهای بازساختی و خلق فرصت‌های جدید، تنوع بخشی به اقتصاد، کاهش فقر افزایش رفاه اجتماعی و... توجه ویژه داشته باشد (Figueredo et al, ۲۰۱۱: ۳). زمانی که منافع گردشگری بیشتر از هزینه ی آن باشد؛ ادراک بهره‌مندان محلی نسبت به توسعه ی گردشگری تغییر می‌کند (Chen et al, ۲۰۱۸: ۲). از این‌رو، دستیابی به گردشگری پایدار، مستلزم حضور گردشگرانی است که رفتاری مسولانه داشته باشند (ملک شاهی، ۱۳۹۸: ۳۳) اما فعالیت گردشگری با برخی آثار منفی اقتصادی - اجتماعی و محیط زیستی نیز مواجه است و سکونت گاه‌های روستایی به عنوان یک فضای اجتماعی ممکن است از طریق توسعه ی فعالیت‌های گردشگری تهدید شود و به سمت ناپایداری حرکت کند (Hall and Muller, ۲۰۰۴: ۲۸)، (خدادادی، پروین، ۱۳۹۰: ۱). در دیدگاهی دیگر؛ از دیدگاه هال و برون و کابیرینی، توسعه ی فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی، می‌تواند زمینه را برای ایجاد پویایی اجتماعی - اقتصادی هموار نماید (باباخانزاده و لطفی، ۱۳۹۱: ۸۹)؛ شناسایی نیازها و خواسته‌های مشتریان نیز امر ضروری است (عبداللهی و عباسی، ۱۳۹۵: ۱۰۴) و توسعه ی پایدار با تقویت نمودن ظرفیت‌های مردم محلی؛ از طریق اتخاذ شیوه‌های مناسب برای مدیریت منابع و استفاده ی بهینه از آن، با توجه به تأمین امنیت نسل‌های فعلی و آتی، دسترسی برابر به منابع و همچنین آموزش و آگاه‌سازی، حکمرانی خوب و مانند اینها برای مهار و اجتناب از مخاطره‌ها تلاش می‌شود (Parasad, ۲۰۰۳: ۷۵۶). توانمندسازی بهره‌مندان محلی گردشگری به مثابه ی عامل کلیدی برای اثرگذاری مثبت در جریان توسعه ی پایدار گردشگری است (Jani, ۲۰۱۸: ۱۵۰) (Hamilton & Alexander, ۲۰۱۳: ۱۷۱)؛ اما در سنجش پایداری مناطق روستایی به عنوان سطوح خرد و محلی مشکلاتی عمده وجود دارد و در نگاه دیگر شاخص‌های موجود عمدتاً بر اساس رویکردی از بالا به پایین هستند (Riley, ۲۰۰۱: ۲۴۴۶) و بیشتر به وسیله ی بهره‌مندان و موسسات

دارای روحیه ی نزدیک به ماجراجویی و میانه رو و نهایتاً گردشگران محافظه کار تقسیم نمود (Swarbrook, ۱۹۹۸: ۲۵۹) استفسلسد (۱۹۷۸) با مطالعه در مقاصد گردشگری مناطق شمال شرقی آمریکا با شناسایی الگویی از تغییرات عنوان چرخه ی حیات مقصد گردشگری را وارد مطالعات علمی نمود (Butler, ۲۰۰۱: ۲۸۷). همچنین ریچارد باتلر در دهه ی ۱۹۸۰ نوعی از چرخه ی حیات محصول را عرضه کرد که مناسب با خصیصه و ویژگیهای فعالیت گردشگری باشد (Alvares & Lourence, ۲۰۰۴: ۳-۴)

از این رو؛ در زمینه ی پیشینه و سوابق پژوهش، مهمترین منابعی که در مورد جایگاه فعالیت گردشگری در توسعه و پایداری سکونت گاه های روستایی تاکنون نگاشته شده اند بدین شرح هستند: اردوغان و توسان (۲۰۰۹) به این نتیجه رسیدند که مؤسسات گردشگری، عملکرد پایینی در بهره‌وری انرژی، حفاظت از آب، مدیریت زباله‌های تولید شده، کسب و کارهای مسئولانه: سنجش سطح مسئولیت‌پذیری زیست محیطی صاحبان اقامتگاه-های بوم‌گردی ارتباطات و همچنین دانش لازم را در زمینه ی رعایت اصول حفاظت از محیط زیست دارند و استخدام نیروهای مسئول و حساس در زمینه‌های مدیریتی و زیست محیطی ضروری است. دیوید (۲۰۱۱) در تحقیق خود نشان داد که حفاظت از گردشگری پایدار یک وظیفه ی دوگانه است؛ زیرا هم سرمایه‌گذاران و هم جامعه باید به آن توجه کافی داشته باشند. وانگ و باکلی (۲۰۱۰) نشان دادند که توجه مدیران و صاحبان کسب و کارهای گردشگری به ابعاد محیط زیستی به کاهش آلودگی‌های محیطی، افزایش تعداد گردشگر، کاهش آتش‌سوزی‌ها، مقابله با تهدیدات انسانی، اختصاص بخشی از درآمد حاصل از گردشگری به محیط زیست، افزایش سرمایه‌های اجتماعی و ... منجر شده است. کووان و آکان (۲۰۱۲) در پژوهش خود نشان دادند؛ صاحبان کسب و کار گردشگری به استفاده بیش از حد از ظرفیت جنگل‌ها، مراتع و مناظر بکر طبیعی دارند؛ اما جامعه ی محلی و روستایی عمدتاً در مقابل آنها واکنش نشان می‌دهند و از محیط اطراف خود حمایت می‌کنند، نتایج مطالعه ی هورث و بیرکی (۲۰۱۸) نشان داد که توسعه ی فعالیت‌های گردشگری مجارستان تا میزان زیادی به مسئولیت‌پذیری زیست محیطی و اجتماعی مدیران بستگی دارد که سیستم‌های زیست

۲. نواحی گردشگری مورد مطالعه؛ از نظر معیارهای پایداری گردشگری در چه سطحی قرار دارند؟
۳. در فرایند توسعه ی روستاهای گردشگری محدوده ی مورد مطالعه؛ روستاهایی که بکر و در مرحله ی کشف مقصد هستند؛ نسبت به مراکز روستایی گردشگری که در مراحل توسعه و تثبیت گردشگری مقصد هستند؛ از منظر پایداری در چه وضعیتی هستند؟

۲ ادبیات موضوع

۲٫۱ پیشینه ی تحقیق

با ردیابی پیشینه ی نظری رهیافت‌های موجود در تحلیل توسعه ی گردشگری، می‌توان اذعان نمود که پژوهش‌ها درباره ی گردشگری عمدتاً بعد از جنگ جهانی دوم؛ با ظهور و رشد گردشگری انبوه گسترش یافته است و طی دهه ی ۱۹۶۰، گردشگری بنا به ضرورت توسعه به تعادل رسیده است که بخشی از الگوی نوسازی به حساب می‌آید. برخلاف تمرکز رهیافت‌های محققان نوگرایی و مدرنیزاسیون دهه ی ۱۹۵۰ که شامل "هواداری و حمایت" از گردشگری با نگرش سطحی و یک‌جانبه و در ادامه؛ نگرش نظریه‌پردازان تئوری وابستگی در دهه ی ۱۹۶۰ در قالب رهیافت ساختارگرایی و نگرش محتاطانه و "هشدار" به فعالیت گردشگری که روی اثرات نامطلوب گردشگری متمرکز بودند (Naci Polat, ۲۰۱۵: ۴۳۸). همچنین محققان رهیافت توسعه ی جایگزین یا تعدیل که روی "اشکال توسعه" گردشگری با جرح و تعدیل و دیدگاه‌های قبلی متمرکز بودند (Jafari et al, ۲۰۱۶: ۳۵)؛ در نهایت در رهیافت چهارم، دیدگاه دانش‌مدار در توسعه ی گردشگری بر پایه ی "تفکر جامع و کل‌نگر گردشگری به عنوان یک سیستم" است (Shen et al, ۲۰۰۸: ۵۱).

از اولین مطالعات در بحث فرایند توسعه ی مقاصد گردشگری؛ مطالعات گیلبرت در زمینه ی تعیین سیر تکامل مقاصد گردشگری در سال ۱۹۳۹ است. والتر کریستالر (۱۹۶۴) جغرافیدان آلمانی نیز در مطالعات خود به مفهوم چرخه ی حیات مقاصد گردشگری به صورت پراکنده اشاراتی دارد. پلاگ (۱۹۷۲) در یک مطالعه پدیدارشناسانه و شخصیتی از مسافران و گردشگران، گونه شناسی گردشگران را در مراحل مختلف توسعه ی گردشگری به ترتیب؛ گردشگران ماجراجو، گردشگران

گرفته شد (Price, ۲۰۱۲: ۲۲۱). آنچه که در رویکرد یکپارچه جدید؛ حایز اهمیت بود؛ رویه ی الزامی در تبعیت از راه حل‌های "برد- برد" به مثابه ی اولویت‌های سیاست‌گذاری درجه ی یک؛ به جای شالوده ی فکری برنامه‌ریزی سنتی یعنی توازن و تعادل بود (Hawthon and Conceal, ۲۰۰۸: ۸۱). بر این اساس توسعه ی پایدار در واپسین سال‌های سده ی بیستم میلادی به سهولت خود را نه تنها به عنوان یکی از چالش‌های اصلی؛ بلکه به عنوان نقطه عطفی برای مناظره؛ پیرامون بسیاری از مسائل موجود در دوران بی‌نظمی عرصه ی هستی مطرح نمود (اکرمی، ۱۳۹۳: ۱۴).

توسعه ی پایدار که به معنای «تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثرسازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب‌زدن به توانایی نسل‌های بعدی برای برآوردن نیازهایشان (OECD, ۲۰۰۱, ۱۱) و ابعاد آن به شرح جدول زیر است: (جدول ۱)

جدول ۱: ابعاد و اصول توسعه ی پایدار گردشگری

ابعاد	اصول
پایداری اقتصادی	حمایت از اقتصادهای محلی و جلوگیری از آسیب به محیط - حفظ تنوع - بازاریابی مسئولانه ی گردشگری. سهم گردشگری در کاهش فقر - گردشگری و معیشت پایدار - توزیع درآمد متعادل - توزیع منافع اقتصادی عادلانه
پایداری اکولوژیکی	استفاده ی پایدار از منابع - کاهش دادن مصرف مفرط و اتلاف - مشارکت در حفظ طبیعت و تنوع زیستی
پایداری فرهنگی	آموزش کارکنان در راستای ارتقا کیفیت محصول گردشگری - تقبل تحقیقات و نظارت مداوم با استفاده از مجموعه داده ها و تحلیل کارآمد - مراعات اصول زندگی شرافتمند و شایسته - رعایت حقوق زنان - فعالیت توسعه‌ای براساس سیستم ارزش‌های محلی
پایداری اجتماعی محلی	ادغام توسعه ی گردشگری در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی محلی و ملی و ارزیابی تأثیر محیطی آن - برنامه‌ریزی یکپارچه در حوزه ی هماهنگ‌سازی کالاها و مشارکت بین سازمان‌های دخیل در تصمیم‌گیری - مشارکت دادن جوامع محلی و ارتقا کیفیت تجربه ی گردشگری - مشورت با نقش آفرینان و عموم مردم - یکپارچه‌سازی گردشگری در برنامه‌ریزی - ارزش دادن به شرایط و حقوق مشاغل و کار

Source: Nicholas & thapa:2010

محیطی آنان برای بهره‌مندی بهینه از منابع موجود، و شکل‌دهی تشکلهای مردم نهاد؛ باعث بهبود اثرات محیطی ادراک شده بهره‌مندان محلی و جلب اعتماد و

در این راستا؛ بازنگری دوره‌های آموزشی برای آگاه‌سازی بهره‌مندان محلی گردشگری از اثرات ابعاد محیط طبیعی و اقتصادی توسعه ی گردشگری، و ارتقای دانش و مهارت

² is an innovative, consultative process driven company

¹ Renewable Energy Systems

توسعه ی گردشگری در این مرحله به صورت بطئی و کند انجام می‌گیرد (Chai, ۲۰۰۹: ۲۵۰).

- **مرحله ی سه؛ رشد و توسعه ی مقصد:** خدمات ارائه شده توسط جامعه ی بومی گسترش می‌یابد. در مرحله ی توسعه و رشد مقصد، هنوز به حجم فعالیت‌ها و تعداد گردشگران افزوده می‌شود و این دوره، نمود اوج فعالیت و تعداد زیاد مراجعان گردشگران است به نحوی که از مردم محلی نیز تعدادشان بیشتر است (Andriotis, ۲۰۰۳: ۴).

- **مرحله ی چهار؛ تثبیت توسعه در مقصد:** مرحله ای است که میزان گردشگر به حداکثر رسیده؛ آثار و پیامدهای مثبت و منفی نمایان می‌شود. در مرحله ی تثبیت؛ مردم محلی و حتی بیرونی این ناحیه را به عنوان مقصد گردشگری می‌شناسند؛ اما حمایت و دید مثبت ساکنان محلی به خاطر بروز تاثیرات منفی کمتر می‌شود. پدیده ی بسیار مشهود؛ افزایش اجاره‌هاست که در تعداد کاهش بطئی (کند) تعداد گردشگران نیز جلوه می‌کند (Alvares, ۲۰۰۴: ۳).

- **مرحله ی پنج؛ رکود در مقصد:** در این مرحله احتمال دارد که رکود در فعالیت گردشگری به میزان کم یا زیاد باشد و حتی ممکن است حالات دیگری پیش بیاید و حساس‌ترین مرحله در مورد سرنوشت چرخه ی حیات این مقصد بستگی به نوع ارزیابی حین اجرا، برنامه‌ریزی و استفاده از یک استراتژی یا راهبرد صحیح و منطقی با توجه به وضع موجود است (Andriotis, ۲۰۰۳: ۵)، (Tourcildsen, ۲۰۰۳: ۵۴).

در نهایت، شکل ۱ مدل مفهومی پژوهش حاضر را نمایان می‌سازد (شکل ۱):

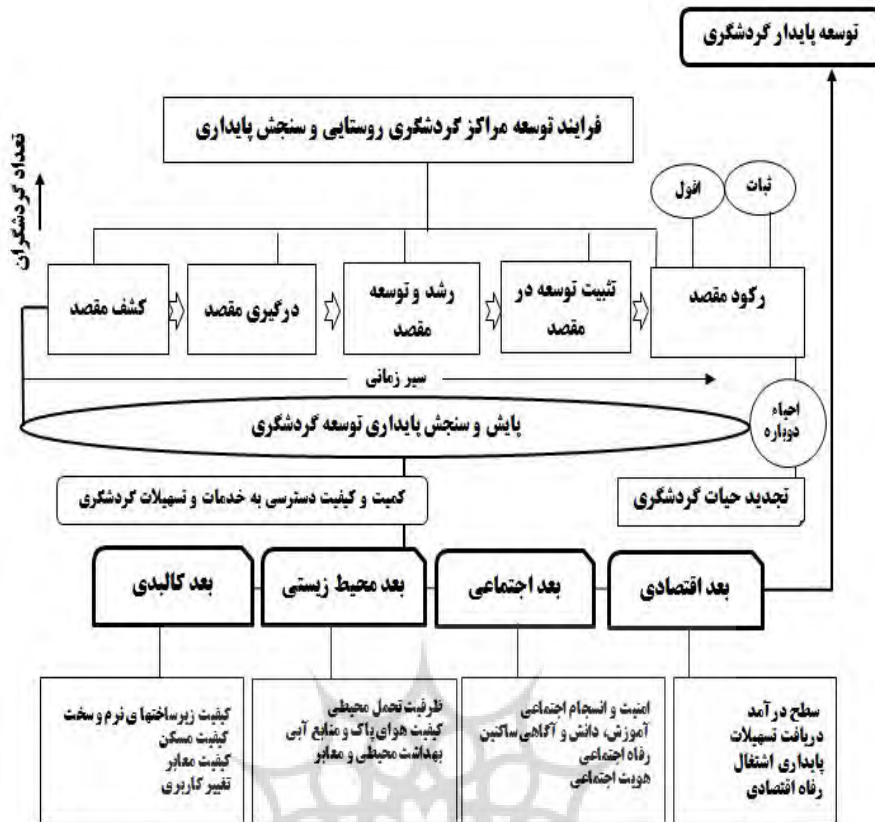
رضایت‌مندی آنها برای مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌های گردشگری و تلاش برای حفظ محیط زیست در راستای توسعه ی پایدار گردشگری خواهد بود (شفیعی ثابت و هراتی فرد، ۱۳۹۸: ۸۶) و گردشگری مسئولانه نیز یک طرح گردشگری با هدف ایجاد فرصت‌های مطلوب از طریق استفاده ی بهینه از تعطیلات، ارتقای کیفیت زندگی ساکنان، مزایای اجتماعی - اقتصادی و حفاظت از منابع طبیعی را تداعی می‌کند (Mohd Hafiz Hanafiah, ۲۰۱۶: ۲۲۲)

با توجه به مفاهیم فوق، از اولین مطالعات درباره ی توسعه ی مقصد گردشگری، مربوط به الگوی چرخه ی حیات مقصد باتلر است که بر اساس پارادایم نیوتنی در سال ۱۹۸۰ صورت گرفته است که هر مقصدی فرآیندی را از ابتدا تا انتها طی خواهد کرد و در طی این مراحل ممکن است مقصد بتواند به حیات خود ادامه دهد یا اینکه از چرخه ی مقصد گردشگری خارج شود (ولا و بیچریل، ۱۳۸۴: ۹۳). این مدل دارای پنج مرحله به شرح زیر است:

- **مرحله ی یک؛ کشف مقصد:** در این مرحله تفریحگاه و مقصد گردشگری هنوز توسعه نیافته و با استقبال ناچیز و انگشت شماری روبه روست؛ یا به اصطلاح در مرحله ی خفتگی قرار دارد. تعداد کسب و کار و تجارت بسیار کم و ناچیز به صورت خودجوش و بنا بر اقتضای آبی و بی برنامه‌گی است (Andriotis, ۲۰۰۳: ۴).

- **مرحله ی دو؛ درگیری مقصد:** در این مرحله، مردم عادی و خانواده‌ها با پرس‌وجو و اطلاع‌رسانی گردشگران ماجراجو و یا کوهنوردان از وجود این چنین مقصدی آگاه می‌شوند (Andriotis, ۲۰۰۳: ۴). رشد و

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

منبع: یافته های تحقیق حاضر؛ ۱۳۹۸

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای و میدانی مبتنی بر مشاهده ی مستقیم و غیر مشارکتی، تهیه ی فیلم و عکس و پرسش نامه استفاده شده است. $t(2p)qd(2-1) + 1n(t2p)qd(2-1)$ با توجه به سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵؛ روستاهای واقع در محوره‌های گردشگری دارای سکنه با مجموع ۴۲۶۷ نفر جمعیت و ۱۳۴۰ خانوار است. در بحث، حجم نمونه بعد از بررسی و در نظر داشتن چندین روش نمونه‌گیری، با توجه به اینکه تعداد روستاهای واقع در این دو محور

گردشگری؛ هفت روستا؛ شامل ۱۳۴۰ خانوار در روستاهای شیت، ولیدر، گوهر، درام، شیرین‌سو، نوکیان و سیاه‌ورود است. جهت انتخاب نمونه از روستاها؛ ابتدا با استفاده از روش ناحیه‌ای (لایه‌بندی شده) بلوک‌های مورد نظر در هر روستا جهت مطالعه؛ با توجه به موضوع فعالیت اقتصادی خانوارها مشخص شد و با استفاده از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی هدفمند (یا مبتنی بر هدف) (جلالی، ۱۳۹۱: ۳۱۳) تعداد ۲۷۷ خانوار که به صورت مستقیم و غیرمستقیم فعالیت در زمینه ی گردشگری دارند (یافته های میدانی تحقیق حاضر، ۱۳۹۸)؛ به صورت تمام شماری مورد مصاحبه و پرسشگری قرار گرفتند (جدول ۲).

1 Judgmental or Purposive sampling

جدول ۲: وضعیت فعالیت و اشتغال خانوارهای ساکن در محدوده ی مورد مطالعه

نام روستا	خانوارهای مرتبط با فعالیت گردشگری	تعداد کل خانوار روستایی	جاذب
شیت	۱۱۷	۲۸۴	صنایع دستی، مواد غذایی محلی، بیلاق و خانه‌های گردشگری سنتی، چشمه سارها، قلعه شیت، رودخانه چهار فصل، غار سیدباغی، بیلاق دولا و بیلاق تراب، سنگ‌های دختر و پسر، امامزاده سید محمد ماهوری شیت
ولیدر	۹۹	۲۲۸	یخچال طبیعی، طبیعت‌گردی، محصولات محلی، غذای محلی، میوه محلی، درخت کهنسال گردوی ولیدر
گوهر	۸	۱۹۹	منطقه ی نمونه گردشگری حفاظت شده سرخ اباد، عبور رودخانه قزل اوزن
درام	۲۱	۵۲۰	طبیعت‌گردی - عبور رودخانه دائمی قزل اوزن - قلعه تاریخی
شیرین‌سو	۱۱	۲۵	اکوتوریستی و طبیعت‌گردی، چشمه سار، میوه و غذای محلی.
سیاه‌ورود	۱۲	۵۳	خانه‌های سنتی - حمام سنتی - محصولات دامی و میوه محلی - آیین سنتی و مذهبی علم‌بندی - نم مالی - سیب، گردو، آلبالو، زردآلو، گیلاس
نوکیان	۸	۲۵	طبیعت‌گردی، محصولات دامی محلی، داروهای گیاهی - شالبافی
جمع	۲۷۷	۱۳۴۰	

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

بعد از طرح پرسش نامه ی نهایی و اطمینان از روایی (اعتبار) آن توسط افراد خبره، جهت اطمینان از پایایی (قابلیت اعتماد) آن، مرحله ی پیش آزمون به صورت محدود به عمل آمد سپس از طریق ضریب آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS، میزان پایایی پرسش نامه محاسبه گردید که برای ۲۹ مورد پرسشنامه روستاییان عدد ۰/۷۶۳ به دست آمد. همچنین، ابعاد و شاخص‌های مورد مطالعه؛ در چهار بعد، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی زیست بر اساس طیف لیکرت سنجیده شده که به شرح جدول شماره ی (۳) است.

جدول ۳: شاخص‌های پایداری گردشگری روستایی در محدوده ی مورد مطالعه

متغیر ابعاد	شاخص	معیار سنجش
پایداری گردشگری بعد اجتماعی	هویت اجتماعی	حفاظت از میراث طبیعی و جاذبه‌ها، تغییر در ارزش‌ها و فرهنگ مردم محلی در اثر ورود گردشگران، حمایت و ارزش صنایع‌دستی، حفظ آداب و رسوم و مراسم سنتی ویژه
	رفاه اجتماعی	نسبت معکوس میزان مهاجرت از روستا، کاهش فقر در روستا، کاهش فاصله ی طبقاتی بین خانوارهای ساکن روستا در صورت وجود فاصله و شکاف طبقاتی، کیفیت دسترسی به خدمات ارتباطی (موبایل، تلفن ثابت و ...)، کیفیت امکانات و خدمات بهداشتی - درمانی، رضایت ساکنان محلی از خدمات تسهیلات زیرساختی گردشگری
	آموزش، دانش و آگاهی روستائیان	آموزش کارکنان و صاحبان مجموعه‌های گردشگری، تحقیقات و نظارت مداوم در گردشگری متناظر با محیط خاص روستا، مشورت با نقش آفرینان و مردم محلی در امور گردشگری، آگاهی و دانش عمومی مردم نسبت به مسائل محیط زیست خود، شرکت در دوره‌های آموزشی جهت خدمات‌دهی به گردشگران، میزان حمایت نهادهای دولتی از ایده‌های کارآفرینی گردشگری، بازاریابی مسئولانه ی گردشگری، فعالیت‌های تبلیغاتی برای جذب گردشگر
امنیت و انسجام اجتماعی		احساس امنیت در روستا، میزان جرایم و ناهنجاری در روستا، میزان رفتارهای غضب‌آلود ساکنان محلی نسبت به گردشگران، مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ی گردشگری، مشارکت مردم در معرفی جاذبه‌های گردشگری به گردشگران، مشارکت بانوان در ارائه ی خدمات گردشگری، نحوه ی ارتباط مردم روستا با گردشگران

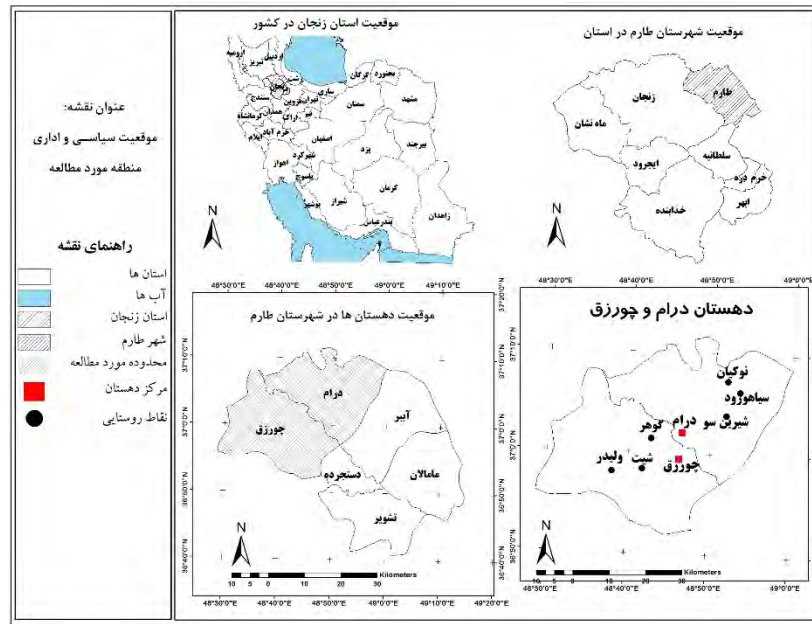
متغیر	ابعاد	شاخص	معیار سنجش
بعد اقتصادی	ابعاد اقتصادی	رئه اقتصادی	کاهش نرخ بیکاری، جذب شاغلان ماهر در گردشگری، افزایش فرصت‌های اشتغال برای جوانان، فرصت‌های شغلی برای بانوان، افزایش قدرت خرید جامعه ی محلی، میزان سرمایه‌گذاری دولت در بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه ی گردشگری، حمایت دولت از کسب و کارهای کوچک محلی
		اشتغال پایدار	جذب نیروی کار مازاد (در صورت وجود) از بخش کشاورزی در فعالیت‌های وابسته به گردشگری، تنوع بخشی و افزایش درآمد شاغلان گردشگری، کاهش بیکاری، حمایت از سرمایه‌گذاران کوچک محلی
		دریافت تسهیلات	دریافت اعتبارات بانکی مرتبط با گردشگری، سازوکارهای تسهیل پرداخت وام و اعتبارات به جامعه ی محلی، تسهیل در اخذ مجوزهای کسب و کار گردشگری
بعد محیط زیستی	بعد محیط زیستی	بهداشت محیطی و معابر	رعایت پاکیزگی محیط، جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی، بهبود روش‌های دفع زباله، میزان دسترسی به خدمات بهداشتی، همکاری در حفظ بهداشت محیط
		کیفیت هوای پاک و منابع آبی	رعایت اصول هوای پاک توسط گردشگران جهت جلوگیری از آلودگی هوا، جلوگیری از تخریب زیبایی‌های طبیعی، کنترل و جلوگیری از آلودگی منابع آبی توسط گردشگران، اعتقاد ساکنان محلی به حفاظت از طبیعت، نسبت معکوس کاهش گونه‌های گیاهی، نسبت معکوس کاهش گونه‌های جانوری، دسترسی به آب سالم
		کیفیت مسکن و زیرساختها	کیفیت و استاندارد مسکن، کیفیت خدمات اسکان و حمل‌ونقل، در دسترس بودن اسکان و حمل‌ونقل و فرآورده‌های محلی، میزان استفاده از فناوری‌های سبز و بومی در ساخت‌وسازها، توسعه ی زیرساخت‌های ارتباطی، دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات جاده‌ای مناسب. دسترسی به خدمات گردشگری مناسب، مناسب بودن خدمات اطلاع‌رسانی گردشگری
بعد کالبدی	بعد کالبدی	کیفیت معابر	بهربرداری از ظرفیت‌های طبیعی موجود در روستا، افزایش سهولت دسترسی به روستا از طریق بهبود معابر اصلی و فرعی، ساماندهی و بهبود معابر و رعایت حریم رودخانه و گذرگاه‌ها
		تغییر کاربری	نسبت معکوس تغییرات کاربری اراضی کشاورزی و باغات به فعالیت‌های دیگر، کنترل افزایش قیمت اراضی روستایی مستعد ساخت‌وسازهای گردشگری، نسبت معکوس ساخت‌وسازهای بدون برنامه و بدون مطالعات علمی در فضای طبیعی برای جذب گردشگری میزان تغییرات کاربری اراضی ناهنجار

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر، ۱۳۹۸؛ با استفاده از منابع در دسترس و پیشنهادی نظری پژوهش

۳٫۱ قلمرو جغرافیایی تحقیق

بخش مرکزی، گیلوان و چورزق است. (درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۷). در ادامه، موقعیت سیاسی دهستان‌های درام و چورزق ارائه می‌شود که روستاهای مورد مطالعه در آن قرار دارند (شکل ۲).

جامعه ی آماری پژوهش حاضر شامل؛ خانوارهای سکونت گاه‌های روستایی گردشگرپذیر دهستان‌های درام و چورزق شهرستان طارم در استان زنجان هستند. به استناد آخرین تقسیمات سیاسی و اداری کشوری در سال ۱۳۹۷، شهرستان طارم در شرق استان قرار گرفته که شامل؛ سه

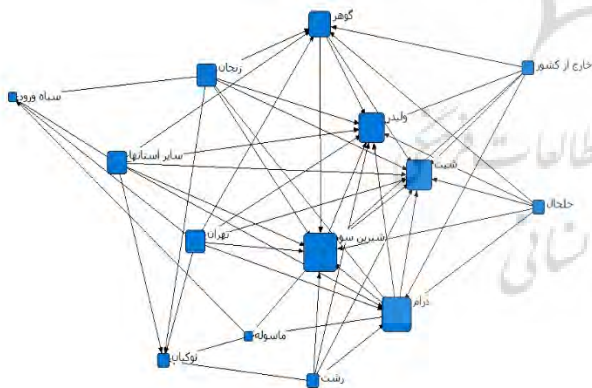

شکل ۲: موقعیت سیاسی و جغرافیایی محدوده ی مورد مطالعه

منبع: سازمان تقسیمات کشوری وزارت کشور، ۱۳۹۸

گردشگران به سمت محدوده ی مورد مطالعه و برعکس، جریان دارند. شکل شماره ی ۳ و ۴ جریان این روابط را به همراه شدت جریانات نشان می‌دهد (شکل ۳ و ۴).

با توجه به داده‌های فردی مربوط به پاسخ‌گویان باید گفت که؛ بیشتر ساختار سنی پاسخ‌گویان رده ی سنی ۴۰-۳۱ سال بوده و ساختار جنسی آنان را بیشتر مردان در حدود ۸۱ درصد تشکیل داده‌اند. در سایر ویژگی‌هایی چون تأهل؛ اکثریت با متأهلان است. نزدیک به نیمی از پاسخ‌گویان دارای مدرک دیپلم با ۵۱/۴ درصد هستند. از لحاظ وضعیت شغلی؛ ساکنان محلی شاغلان در بخش فعالیت‌های کشاورزی و باغداری بیشترین پاسخ‌دهندگان با ۶۹/۸ درصد را تشکیل می‌دهند. وضعیت سرمایه‌گذاری برای راه اندازی فعالیت مرتبط با گردشگری معادل ۲۸/۴۶ درصد در زمینه ی فعالیت خدماتی اعم از تجاری، رفاهی و پشتیبان گردشگری توسط ساکنان محلی بوده است.

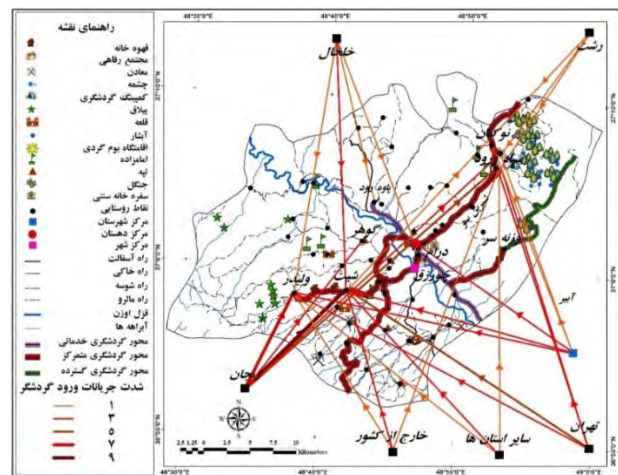
شکل ۳: جریان انتزاعی فعالیت گردشگری محدوده ی مورد مطالعه

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

جریان‌های فضایی مانند حرکت جمعیت، کالا، خدمات و سرمایه، اقتصاد فضا نامیده می‌شود که سطح توسعه ی مراکز سکونت گاهی اعم از؛ شهر، روستا و مجاری ارتباطی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (افراخته، ۱۳۹۱: ۳۹). جریان گردشگران وارده شده ی محدوده ی مورد مطالعه بر مبنای شمارش اطلاعات از پرسش‌نامه؛ مشتمل بر روابط و جریاناتی است که شدت جریان گردشگران وارد شده از شهر زنجان قوی‌تر است؛ اما رشت و خلخال جریان ضعیف‌تری دارند. از سایر استان‌ها و خارج از کشور نیز

محدوده ی مورد مطالعه در "مدل چرخه ی حیات گردشگری باتلر"؛ همچنین، تحلیل فضایی دسترسی به تسهیلات و خدمات محدوده ی مورد مطالعه پرداخته می‌شود و نهایتاً در مرحله ی آخر با تکنیک ^۱ ORESTE نسبت به "رتبه‌بندی پایداری روستاهای مورد مطالعه" اقدام می‌شود. همان طوری که در ادبیات پژوهش ذکر گردید؛ هر مقصد گردشگری در روند توسعه ی خود، دارای مراحل مختلفی از جمله مرحله ی کشف، مداخله و درگیر شدن، تثبیت، رکود و یا در نهایت افول/ یا تجدید ساختار است که بدان «چرخه ی حیات مقصد» گفته می‌شود. جهت فراهم نمودن اطلاعات مورد نیاز برای تحلیل و سنجش چرخه ی حیات گردشگری روستاها، اقداماتی همانند؛ استخراج شاخص‌ها از ادبیات و تجارب داخلی و خارجی، گردآوری اطلاعات اسنادی و میدانی و تشکیل پایگاه داده‌ها، هم جهت و هم علامت کردن شاخص‌ها، بی‌مقیاس کردن شاخص‌ها، محاسبه ی ضریب اهمیت شاخص‌ها در هر مرحله به صورت جداگانه، جمع و تلفیق نمرات شاخص‌ها صورت گرفته است (جدول ۴).

شکل ۴: جریان فعالیت گردشگری روی نقشه ی محدوده ی مورد مطالعه

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

۴ تجزیه و تحلیل

در تحقیق حاضر جهت تبیین وضعیت پایداری محدوده مورد مطالعه؛ ابتدا تحلیلی بر جایگاه مراکز گردشگری

جدول ۴: طبقات مقیاس‌گذاری مراحل چرخه‌ی حیات گردشگری

مرحله	ارزش	معادل	وضعیت
۱	۰ - ۲۵	۰ - ۲۵	مرحله ی کشف مقصد
۲	۲۶ - ۵۰	۲۶ - ۵۰	مرحله ی درگیری مقصد
۳	۵۱ - ۷۵	۵۱ - ۷۵	مرحله ی توسعه مقصد
۴	۷۶ - ۱۰۰	۷۶ - ۱۰۰	مرحله ی تثبیت مقصد
۵	۱۰۰ تا (- ۵۰)	۱۰۰ تا (- ۵۰)	مرحله ی رکود / افول مقصد
۶	۱۰۰ - ۵۰	۱۰۰ - ۵۰	تجدید حیات و احیا مقصد

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

حداکثر هر معرف معین شد و دامنه ی تغییرات به دست آمد. سپس مقدار حداقل از مقدار عددی معرف کم و حاصل بر دامنه ی نوسانات تقسیم گردید تا داده‌های

جهت محاسبه شاخص‌های نهایی، ابتدا کمیت‌های مختلف حاصل شده از معرف‌ها به داده‌های نسبی بی-مقیاس تبدیل گردید. برای انجام این کار میزان حداقل و

ترجیحی شاخص‌ها. در تکنیک ORESTE لزومی به محاسبه ی وزن شاخص‌ها نمی‌باشد؛ بلکه ترتیب اهمیت شاخص‌ها استخراج می‌گردد. در صورت موجود بودن وزن، ساختار ترجیحی شاخص‌ها را می‌توان استخراج کرد.

این روش از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیاره است که هدف آن رتبه‌بندی گزینه‌های پژوهش است. ورودی‌های این تکنیک عبارت‌اند از: الف. ماتریس تصمیم (یک ماتریس معیار-گزینه می‌باشد؛ یعنی ماتریسی که ستون‌های آن معیارهای پژوهش و گزینه‌های پژوهش سطرهای ماتریس را تشکیل می‌دهند). ب. ساختار

گردید که به منظور جلوگیری از اطاله ی این نوشتار؛ نتایج کلی آن در جدول شماره ی پنج ذکر می شود (جدول ۵).

نسبی بی مقیاس بین صفر تا یک به دست آید. در نهایت از داده های نسبی حاصل شده به عنوان معیار در ارزیابی چرخه ی حیات گردشگری در هر یک از مراحل منظور

جدول ۵: وضعیت روستاهای نمونه از نظر شاخص های ارزیابی مراحل چرخه ی حیات گردشگری مدل باتلر

مراحل	شاخص ها	شیت	درام	ولیدر	گوهر	سیاه و رود	شیرین سو	نوکیان
مرحله اکتشاف	میانگین تعداد گردشگر در روز	۳/۳۵	۳/۱۳	۰/۱۹	۰/۱۳	۰/۱۱	۱/۰۵	۰/۰۴
	درصد گردشگران ماجراجو و انفرادی	۰/۷۶	۰/۸۷	۰/۵	۱/۰۳	۰/۷۶	۱/۷۲	۱/۳۴
	میزان ارتباطات بین ساکنان محلی و گردشگران	۰/۷۹	۰/۹۸	۱/۳۱	۱/۲۶	۰/۶۲	۱/۰۶	۰/۹۸
	درصد افزایش تعداد گردشگران	۰/۹۳	۱/۰۵	۰/۷۳	۱/۰۵	۱/۰۷	۱/۱۷	۱/۰۱
مرحله درگیر شدن و مداخله جامعه محلی در گردشگری	تعداد امکانات اقامتی و پذیرایی و تفریحی موجود	۳/۴۳	۱/۲۸	۰/۸	۰/۵۵	۰/۲۱	۱/۵۲	۰/۲۱
	درصد گردشگران با اقامت شبانه	۱/۸۷	۰/۸۶	۰/۹۵	۰/۹۷	۰/۸۷	۰/۹۱	۰/۵۲
	سطح مشارکت مردم محلی در توسعه ی گردشگری	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۲	۱/۰۸	۱/۰۹	۱	۱/۰۲
	میزان علاقه مردم به توسعه ی گردشگری	۱/۰۷	۰/۹۵	۰/۸۳	۱/۱۶	۰/۹۸	۱/۰۶	۰/۹۶
	نگرش مردم نسبت به گردشگران	۰/۹۱	۱/۱۹	۰/۸۶	۰/۹۹	۱/۰۹	۰/۹۴	۱/۰۳
	وجود الگوی فصلی گردشگری در روستا	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	توسعه ی بازار و بازاریابی در مقصد	۱/۷۵	۱/۷۵	۱/۷۵	۰	۰	۱/۷۵	۰
	سطح تبلیغات و بازاریابی توسط ساکنان محلی روستا	۰/۹۶	۰/۹۶	۱/۲	۱/۰۴	۱/۱۵	۱/۰۵	۰/۶۴
	تعداد زیرساخت های توسعه یافته حاصل از گردشگری	۱/۳	۱/۰۴	۱/۳	۱/۳	۱/۰۴	۰/۵۲	۰/۵۲
	مرحله توسعه	سطح مشارکت مردم محلی در برنامه ریزی و توسعه	۱/۴۴	۰/۸۲	۱/۱	۰/۸۹	۰/۷۴	۰/۹۱
درصد گردشگران گروهی و سازمان یافته به کل گردشگر		۰/۹	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۹۲	۱/۱	۱/۰۱	۱/۱۲
سطح تغییرات در ظاهر فیزیکی و طبیعی روستا		۱/۲۳	۱/۴۶	۰/۹۲	۰/۶۹	۰/۹۲	۰/۶۹	۱/۰۷
درصد مالکیت محلی در واحدهای گردشگری		۰/۹۱	۱/۱۱	۰/۷۷	۱	۰/۹۳	۱/۱۴	۱/۱۴
شاخص آزردهی مردم روستا		۱/۰۲	۰/۷۶	۲/۱۶	۰/۷۶	۰/۷۶	۰/۷۶	۰/۷۶
نسبت گردشگران به مردم محلی در فصل اوج		۳/۴۶	۳/۰۱	۰/۳۶	۰/۱۲	۰/۰۲	۲/۰۱	۰/۰۳
نتیجت	توسعه ی منطقه تجاری - تفریحی (RBD) در روستا	۳/۴۵	۳/۴۵	۳/۴۵	۰	۰	۰	۰
	ظرفیت تحمل جامعه ی محلی	۳/۴۷	۳/۰۱	۰/۳۶	۰/۱۲	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۳
	سطح رقابت واحدهای گردشگری با دیگر مناطق اطراف	۱/۰۸	۱/۳۲	۱/۰۸	۱/۰۸	۰/۷۲	۱/۰۱	۰/۷۲
	تعداد امکانات اقامتی و رفاهی مدرن	۳/۷۴	۱/۴	۰/۹۳	۰	۰/۴۷	۰/۴۷	۰
	درصد سهم گردشگری در اقتصاد روستا	۲/۱۸	۱/۳۱	۱/۳۱	۰/۴۴	۱/۰۵	۰/۵۲	۰/۱۸
رکود و ایستایی	تعداد واحدهای خدماتی ورشکست شده و رو به رکود	۰/۰۴۸	۰/۰۹۵	۰/۱۴۳	۰/۱۹۰	۰/۲۳۸	۰/۲۸۶	۱
	مشکلات محیط زیستی	۱/۰۹	۱/۱۸	۱/۰۱	۱/۲۲	۱/۲۳	۰/۴۵	۰/۸۴
	مشکلات اجتماعی	۱/۳	۱/۰۵	۱/۰۶	۱/۰۶	۰/۹۳	۱	۰/۶
	مشکلات اقتصادی	۱/۲۸	۱/۴۳	۱/۱۷	۰/۷۹	۰/۸	۰/۷۹	۰/۷۶
	ظرفیت تحمل محیطی	۳/۵۱	۲/۹۱	۰/۲۱	۰/۱۹	۰/۰۹	۰/۰۵	۰/۰۴
	متوسط تعداد گردشگران در فصل اوج گردشگری	۳/۳۵	۳/۱۳	۰/۱۹	۰/۱۳	۰/۱۱	۰/۰۵	۰/۰۴
	درصد گردشگرهای گروهی برنامه ریزی شده	۱/۹	۱/۲۹	۱/۳۷	۱/۵۲	۰/۳۴	۰/۳	۰/۲۸
دیدگاه افراد محلی از بازدیدکننده مزاحم و آزاردهنده	۰/۹۳	۱/۰۹	۱/۲۱	۰/۹۵	۱/۰۲	۰/۸	۱	

مراحل	شاخص‌ها	شیت	درام	ولیدر	گوهر	سیاه‌ورود	شیرین‌سو	نوکیان
تجدید نیات / افول و رکود	تعداد جاذبه‌های انسان‌ساخت جدید و مدرن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد پروژه‌های زیباسازی توسعه و احیای مجدد جاذبه‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	بهره‌برداری از منابع بکر طبیعی به جا مانده از قبل	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	کاهش سریع تعداد بازدیدکننده و گردشگر	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	کاهش سود واحدهای تجاری و توریستی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	اشباع ظرفیت مقصد توسط فعالیت‌های گردشگری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	سطح بالای تبلیغات در جذب گردشگر	۰/۹۶	۰/۹۶	۱/۲	۱/۰۴	۱/۱۵	۱/۰۵	۰/۶۴

منبع: محاسبات و یافته‌های تحقیق حاضر، ۱۳۹۸ با اقتباس شاخص‌ها از (ضیایی و حسن پور، ۱۳۹۲: ۲۴)؛ (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۷-۲۵)؛ (یاری حصار و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹۷)

- جایگاه و وضعیت قرارگیری سکونت‌گاه‌های روستایی جذب گردشگر در چرخه‌ی حیات گردشگری باتلر؛ پس از محاسبه‌ی نمرات شاخص‌ها؛ امتیازات نهایی محاسبه شده هر روستا در بین مراحل چرخه‌ی حیات گردشگری؛ نشانگر جایگاه فعلی روستاها در مراحل چرخه‌ی حیات مقصد گردشگری آن روستا است (جدول ۶).

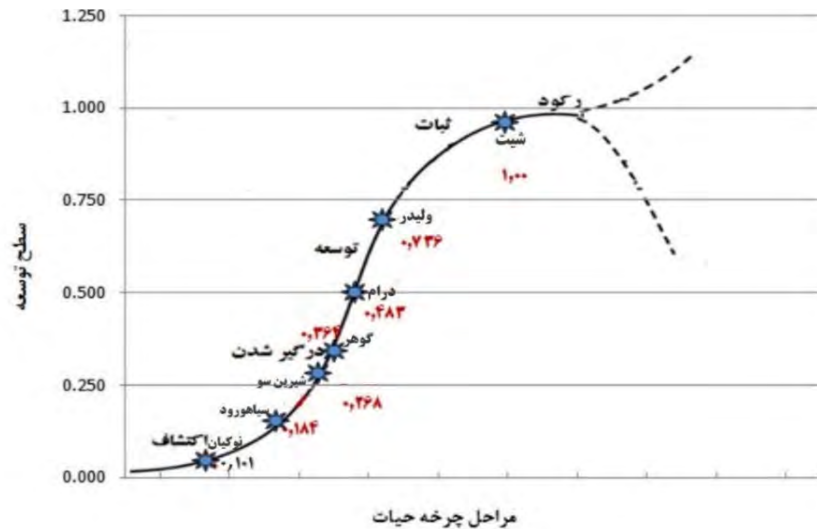
جدول ۶: نتایج تحلیل اطلاعات برای هر روستا به تفکیک مراحل چرخه‌ی حیات

نام روستا	میانگین امتیاز نهایی محاسبه شده	وضعیت قرارگیری در مراحل چرخه‌ی حیات	میانگین امتیاز کل برای کلیه روستاها	مرحله‌ی چرخه‌ی حیات
شیت	۶/۵۶۱	۱ تثبیت مقصد		
درام	۴/۱۲۱	۰/۴۸۳ درگیری مقصد		
ولیدر	۵/۳۱	۰/۷۳۶ توسعه مقصد		
گوهر	۳/۶۰۷	۰/۳۶۴ درگیری مقصد	۰/۴۹۰	درگیری مقصد گردشگری
سیاه‌ورود	۲/۷۷۲	۰/۱۸۴ کشف مقصد		
شیرین‌سو	۴/۹۷۸	۰/۵۶۸ توسعه مقصد		
نوکیان	۱/۹۲۴	۰/۱۰۱ کشف مقصد		

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

همان‌گونه که در جدول (۶) مشاهده می‌شود؛ روستای شیت با کسب بالاترین امتیاز برابر با ۱/۰۰ در مرحله‌ی تثبیت مقصد قرار گرفته است و روستاهای ولیدر و ناحیه شیرین‌سو در بین مراحل چرخه‌ی حیات به ترتیب با امتیاز برابر با ۰/۷۳۶ و ۰/۵۶۸ در مرحله‌ی توسعه مقصد قرار دارند. با توجه به امتیازات به دست آمده می‌توان گفت که روستاهای درام و گوهر (به ترتیب

امتیازهای ۰/۴۸۳، ۰/۳۶۴)، در مرحله‌ی دوم چرخه‌ی حیات یعنی مرحله‌ی مداخله و درگیری کارآفرینان و ساکنان محلی در گردشگری هستند. این درحالی است که روستاهای سیاه‌ورود و نوکیان با توجه به امتیازات (۰/۱۸۴ و ۰/۱۰۱) به دست آمده، در مرحله‌ی اول چرخه‌ی حیات یعنی مرحله‌ی کشف مقصد قرار دارند (شکل ۵).

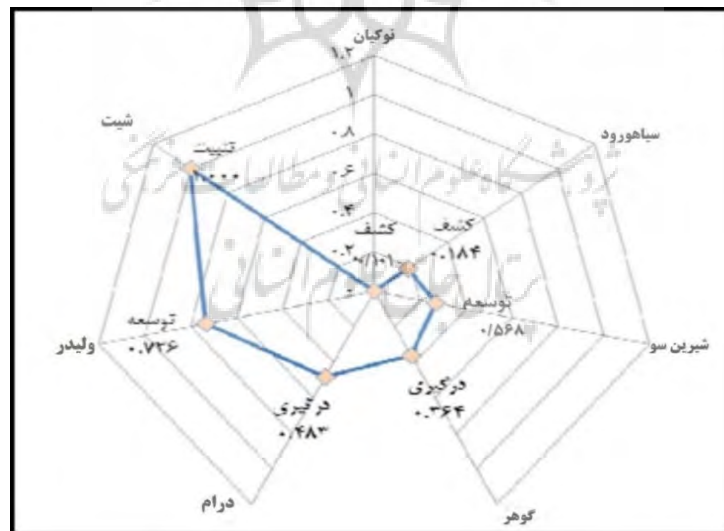

شکل ۵: چرخه ی حیات گردشگری مقصد و جایگاه روستاهای نمونه در مراحل آن

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

کشف واقع شده است. لازم به ذکر است که این دو روستا با توجه به وجود جاذبه های اکوتوریستی، تاریخی و فرهنگی در آن، به لحاظ جذب امکانات، خدمات و نیز جذب گردشگر ناموفق بوده اند (شکل ۶).

مشخص است روستای شیت با بالاترین امتیاز در بین مراحل چرخه ی حیات، در مرحله ی تثبیت می باشد، چرا که دارای بالاترین تعداد گردشگر ورودی با امکانات و تسهیلات خوب می باشد. روستای سیاهوورد و روستای نوکیان با کمترین امتیاز نهایی به دست آمده در مرحله ی

شکل ۶: وضعیت روستاهای مورد مطالعه در مراحل چرخه ی حیات گردشگری مقصد

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

گردشگری مورد بررسی قرار گرفته است. معیارهای سطح-بندی مراکز جذب گردشگر محدوده بر مبنای دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری به شرح جدول (۷) می‌باشد:

در ادامه ی پژوهش؛ میزان دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از مدل آنتروپی شانون جهت وزن‌دهی معیارها و تکنیک چند معیاره COPRAS جهت رتبه‌بندی میزان بهره مندی سکونت گاه‌ها در دسترسی به خدمات و تسهیلات

جدول ۷: معیارهای سطح‌بندی مراکز گردشگر محدوده بر مبنای دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری

- دسترسی به پلیس و نیروی انتظامی
- سرانه و فاصله از مراکز درمانی و بیمارستان
- تراکم و دسترسی به هتل و تسهیلات اقامتگاهی
- دسترسی به پایانه‌های حمل و نقل
- خدمات معین گردشگری (خودرویی، آژانس گردشگری و مجتمع بین راهی، دفع زباله)
- دسترسی به شبکه راه فرعی و اصلی و تأسیسات (برق گاز و آب)
- فاصله از حریم خطوط انتقال نفت، گاز و برق
- سرانه و فاصله از پمپ بنزین و خدمات خودپرداز بانکی
- تراکم و فاصله جاذبه‌های انسان ساخت و تاریخی
- ضریب نفوذ تلفن همراه و آنتن‌دهی جاده‌ای
- تراکم جمعیتی مراکز تراکم و فاصله جاذبه‌های اکوتوریستی
- محل برگزاری جشنواره‌ها و برنامه‌های هنری
- فاصله از مراکز سکونتگاهی (شهری و روستایی)

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر ۱۳۹۸ با استفاده از منابع در دسترس

شاخص‌های دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری با تکنیک COPRAS به شرح جدول (۸) است:

نتیجه ی نهایی شمارش، از فرایند ذکر شده در راستای تبیین مقدار بهره‌مندی و رتبه ی نهایی نواحی از منظر

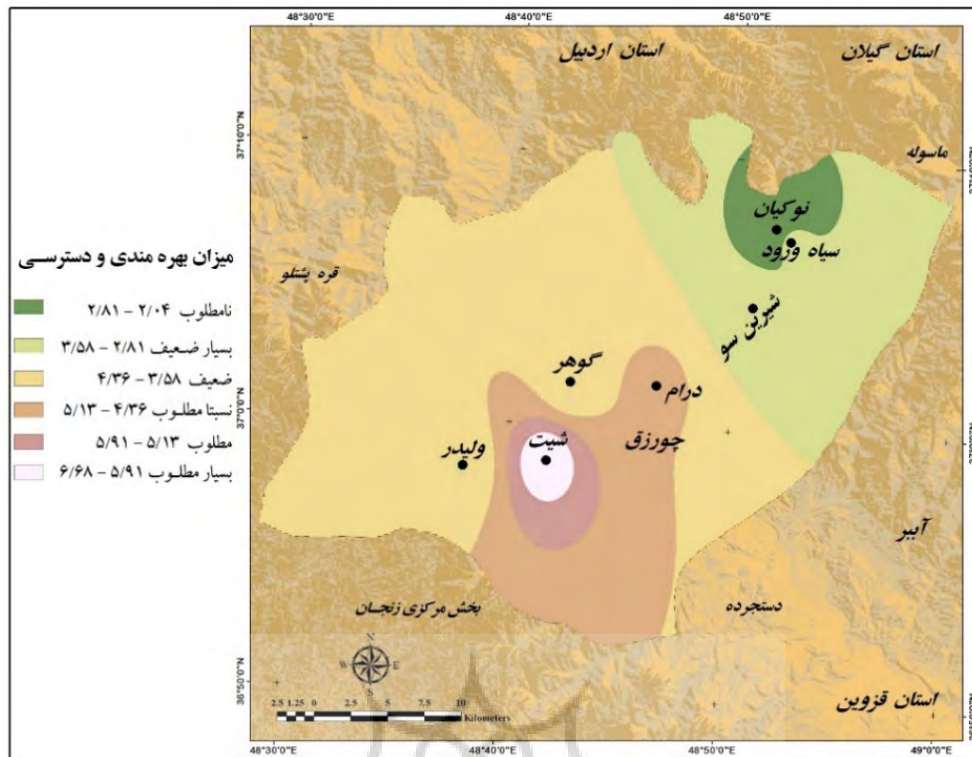
جدول ۸: مقدار بهره‌مندی و رتبه ی نهایی نواحی از منظر شاخص‌های دسترسی به خدمات گردشگری

نواحی	شیرین‌سو	گوهر	نوکیان	شیت	درام	ولیدر	سیاه‌ورود
مقدار بهره‌مندی	۳/۱۶۶	۳/۵۶۸	۲/۰۳۹	۶/۶۸۸	۴/۶۴۶	۳/۵۷۲	۳/۰۴۸
رتبه	۵	۴	۷	۱	۲	۳	۶

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

تحقیق بر اساس ظرفیت کمی و کیفی منابع، قابلیت و کیفیت دسترسی به رتبه نهایی مراکز جذب گردشگری محور مورد مطالعه در موقعیت مکانی پرداخته شده است (شکل ۶).

با توجه به یافته‌های فوق؛ در مرحله ی بعد با نرم افزار GIS با روش درون‌یابی با مدل تحلیل فضایی فاصله ی معکوس وزن‌دار (IDW)؛ به پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری محور مورد مطالعه به تفکیک شاخص‌های

شکل ۶: پهنه‌بندی فضایی مطلوبیت ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری

منبع: یافته‌های تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

است. روستای نوکیان کمترین میزان خدمات و تسهیلات گردشگری را دارد و در پایین‌ترین سطح دسترسی می‌باشد. پس از بررسی وضعیت مراکز جذب گردشگری از منظر چرخه‌ی حیات گردشگری باتلر؛ همچنین تحلیل فضایی میزان دسترسی به خدمات و تسهیلات سکونت‌گاه‌های روستایی جذب گردشگر مورد مطالعه؛ در ادامه، با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی ORESTE به تبیین وضعیت پایداری فعالیت‌های گردشگری در روستاهای مورد مطالعه پرداخته می‌شود. به منظور رتبه‌بندی با کمک این روش، نخست باید دو نوع ساختار رجحانی برای مجموعه شاخص‌ها و گزینه‌ها ایجاد گردد (جدول ۹).

شکل شماره (۶) نشان می‌دهد که روستای شیت در بیشتر شاخص‌ها در کمیت و کیفیت خدمات و تسهیلات گردشگری از وضعیت مطلوبی نسبت به بقیه‌ی نواحی برخوردار است؛ پس از آن روستای درام به عنوان مرکز دهستان که یک سکونت‌گاه روستایی مرکزی است و در سلسه مراتب نظام برنامه‌ریزی بخشی جایگاه بالاتری از منظر جمعیت، دسترسی خدمات و تسهیلات گردشگری نسبت به مراکز دیگر در رتبه‌ی دوم دسترسی و ظرفیت منابع گردشگری قرار دارد؛ این در حالی است که مرکز گردشگری ولیدر و شیرین‌سو که سکونت‌گاه روستایی هستند؛ اما تقاضای گردشگری آن از روستای درام بیشتر

جدول ۹: شاخص‌ها، و وزن‌های هر یک از شاخص‌های مورد نظر

نام روستا	هویت اجتماعی	رفاه اجتماعی	دانش و آگاهی روستاییان	امنیت و انسجام اجتماعی	رفاه اقتصادی	اشتغال پایدار	دریافت تسهیلات	درآمد	بهداشت معابر	آلودگی محیط روستا	کیفیت مسکن و زیر ساخت	کیفیت معابر	تغییر کاربری اراضی
شیرین سو	۳,۳۹	۳,۳	۳,۲۴	۳,۲۴	۳,۰۵	۳,۳۵	۴,۲۸	۳,۲۶	۳,۰۵	۳	۳,۲۴	۳,۲۲	۳,۱۶
شیت	۳,۲۲	۳,۴	۳,۷	۳,۳۷	۲,۷۴	۳,۶۲	۲,۹۶	۳,۵۴	۳,۰۲	۲,۷۲	۳,۴۲	۳,۱۴	۳,۴۲
درام	۲,۶	۴,۴	۴,۴	۳	۳	۳,۲	۴,۲	۳,۶	۳,۴	۳	۳,۸	۲,۸	۴,۲
نوکیان	۳,۸۳	۴,۳۳	۳,۵	۴,۱۶	۴,۱۶	۴,۳۳	۳,۶۶	۳	۴	۳,۸۳	۳,۶۶	۴,۱۶	۳,۳۳
ولیدر	۳,۲۳	۲,۹۴	۳,۲۷	۳,۴۳	۳,۱۱	۳,۵۶	۲,۸۵	۲,۹۶	۲,۸۸	۲,۴۴	۳,۲۳	۲,۸۹	۳,۲۵
گوهر	۲,۸	۳,۲	۳,۵	۳,۱	۳	۳,۴	۳,۷	۲,۷	۳,۱	۲,۴	۳,۵	۳	۳,۸
سیاه ورود	۳,۸	۳,۶	۳,۶۶	۳,۹۳	۳,۹۳	۳,۸	۳,۷۳	۳,۴	۳,۹۳	۳,۶	۳,۶۶	۳,۹۳	۳,۴۶
وزن	۰,۰۴۵	۰,۰۷۱	۰,۰۵۶	۰,۰۶۳	۰,۰۷۸	۰,۰۹۳	۰,۰۴۱	۰,۰۸۶	۰,۰۲۵	۰,۰۴۳	۰,۱۴	۰,۰۳۵	۰,۰۵۸

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

فواصل $d(o, m_k)$ برای دستیابی به شرایط عمومی‌تر، با رابطه زیر انجام می‌شود:

معادله ۱

$$d''(O, m_k) = \sqrt{r_k^R + r_k(m)^R}$$

در این راستا با توجه به برخی از مقادیر R ، فاصله d به صورت زیر تعریف می‌شود:

معادله ۲

$$\begin{aligned} R = 1 &\rightarrow d'' && \text{میانگین هندسی:} \\ R = -1 &\rightarrow d'' && \text{میانگین حسابی موزون:} \\ R = -\infty &\rightarrow d'' : \min(r_k, r_k(m)) \end{aligned}$$

معادله ۳

$$\begin{aligned} R = 2 &\rightarrow d'' && \text{میانگین مربعات:} \\ R = +\infty &\rightarrow d'' \max(r_k, r_k(m)) \end{aligned}$$

بدین ترتیب، ساختار رجحانی اول بر اساس اهمیت نسبی شاخص‌ها نسبت به هم به وجود می‌آیند و ساختار رجحانی دوم نیز روی مجموعه گزینه‌ها بر حسب تک‌تک شاخص‌ها ایجاد می‌شوند و در ادامه برای رتبه بندی اولیه بر اساس این ساختارها با روش میانگین رتبه‌های بس-سون استفاده می‌گردد و از طریق این روش؛ رتبه بندی اولیه مجموعه شاخص‌ها و گزینه‌ها محاسبه می‌گردد. مراحل این روند به شرح زیر است:

۴/۱ مرحله ی برآورد فواصل گزینه‌ها $d(o, m_k)$

برآورد کردن روش ORESTE بر کاربرد ماتریسی فرضی با نام ماتریس موقعیت استوار است که در هر ستون آن، گزینه‌های تصمیم از بهترین به بدترین با ملاحظه هر یک از شاخص‌ها مرتب می‌شوند. همچنین ستون‌ها نیز خود بر مبنای رتبه شاخص‌ها مرتب می‌گردند. با تصویر کردن اعضای ماتریس حاصل بر قطر اصلی آن، موقعیت‌های بهتر در سمت چپ قطر اصلی و موقعیت‌های بدتر در سمت راست آن تصویر می‌شوند. عمل برآورد غیر خطی

۴،۲ مرحله ی رتبه بندی کلی فواصل گزینه ها R (mk)

با تعیین فاصله ی تصاویر تک تک اعضای ماتریس موقعیت از مبدأ از طریق یکی از حالت های فوق رتبه بندی کلی فواصل انجام می شود. به طور کلی، انتخاب هر یک از حالت های فوق و یا مقادیر مختلف R برای تصویر کردن و تعیین فواصل تنها با هدف تأثیرگذاری بر موقعیت آنها نسبت به هم بوده که در ادامه، فواصل با کمک روش میانگین رتبه های بس سون رتبه بندی شده و بدین ترتیب مسئله دوباره به ماهیتی ترتیبی آن بازگشت داده می شود.

نتیجه این رتبه بندی با اختصاص رتبه به دست آمده از روش بس سون به فواصل به صورت است به نحوی که برای مثال داریم:

معادله ۴

$$R(a_1) < R(a_2) \text{ if } d(0, a) < d(0, b)$$

رتبه های به دست آمده (جدول ۱۰)، رتبه های کلی نامیده شده و همگی در محدوده زیر واقع می شوند:

معادله ۵

$$1 < R(m_k) < m. k$$

جدول ۱۰: رتبه بندی کلی فواصل با روش میانگین رتبه های بس سون

نام روستا	هویت اجتماعی	رفاه اجتماعی	دانش و آگاهی روستاییان	امنیت و انسجام اجتماعی	رفاه اقتصادی	اشتغال پایدار	دریافت تسهیلات	درآمد	بهداشت معابر	آلودگی محیط روستا	کیفیت مسکن	کیفیت معابر	تغییر کاربری
شیرین سو	۱۰۱	۸۶،۵	۱۳۸	۵۱،۵	۳۶،۵	۱۰۶	۲۴،۵	۱۲۲	۵۴،۵	۱۰۳،۵	۶۰،۵	۴۲،۵	۱۱۶
شیت	۷۲	۱۰۱	۱۳۹	۲۱،۵	۱۰،۵	۷۰،۵	۴۵،۵	۱۲۴	۴۵،۵	۱۱۱	۵۳،۵	۲۳،۵	۱۲۰
درام	۹۲	۹۵،۵	۱۴۰	۲۹،۵	۵،۵	۱۰۰	۲۱،۵	۱۲۷	۴۰،۵	۱۱۵	۹۰،۵	۶۸،۵	۱۲۵
نوکیان	۴۷	۱۱۴	۱۳۳	۶۶،۵	۲۵،۵	۶۲،۵	۳۳،۵	۱۳۴	۷۲،۵	۱۰۳،۵	۲۵،۵	۱۹	۱۰۶
ولیدر	۸۰	۸۱،۵	۱۳۰،۵	۷،۵	۱	۸۸،۵	۱۷،۵	۱۱۷	۳۶،۵	۹۷	۲۷،۵	۵۵،۵	۱۱۲
گوهر	۵۵	۱۰۶	۱۳۶	۴۰،۵	۴۷،۵	۸۸،۵	۳۳،۵	۱۲۶	۵۹	۱۲۳	۷۴،۵	۸۳،۵	۱۱۰
سیاهورود	۶۰	۸۳،۵	۱۳۲	۱۳،۵	۲،۵	۷۴،۵	۲۰	۱۱۸	۳۸،۵	۹۹	۴۴	۳۱،۵	۱۰۹

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

۴،۳ مرحله ی تجمیع

پس از محاسبه و تعیین همه رتبه های کلی، رتبه ی کلی در هر کدام از شاخص ها برای تمام گزینه ها به طور جداگانه جمع می شوند؛ یعنی برای هر گزینه ای مانند m، تجمیع نهایی محاسبه می شود:

معادله ۶

$$R(m) = \sum R(m_k) \quad R(m) = \sum R(m_k)$$

بدین ترتیب یک ساختار ترتیبی افزایشی بر اساس و با در نظر گرفتن روابط زیر تعریف می شود:

معادله ۷

$$\text{if } R(a) < R(b) \text{ then } a \succ b$$

$$\text{if } R(a) = R(b) \text{ then } a \sim b$$

گزینه ای که مربوط به آن کوچکتر است، مناسبتر بوده و رتبه ی بهتری بدان اختصاص داده می شود؛ یعنی گزینه ای گزینه برتر است که جمع رتبه های مطلق آن در همه شاخص ها، از سایر گزینه ها کمتر باشد (روبنز، ۱۹۸۲، ۵۳)؛ بنابراین، رتبه بندی نهایی توسط رویکرد چند شاخصه برای گزینه ها موجود به صورت جدول (۱۱) زیر است:

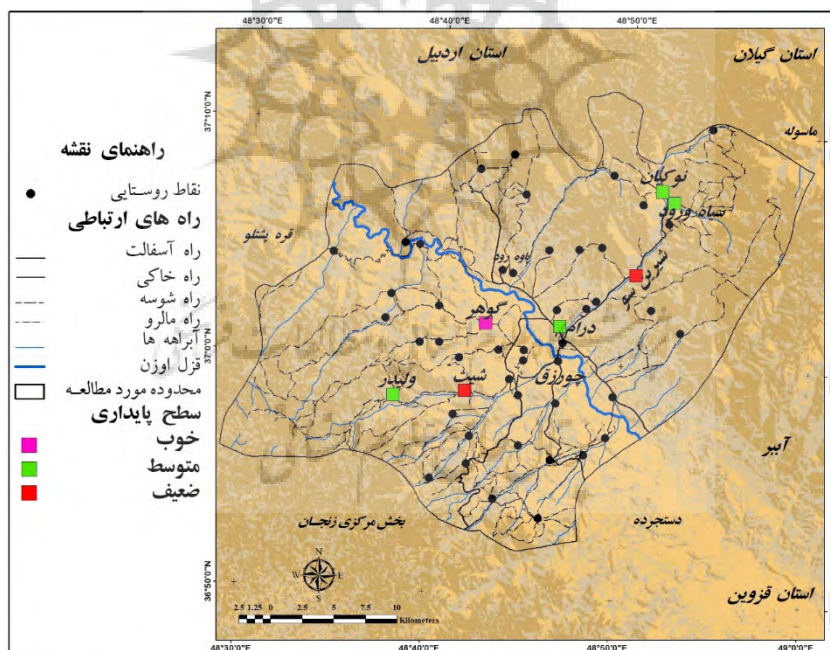
جدول ۱۱: رتبه بندی روستاهای مورد مطالعه از منظر پایداری

رتبه	روستا	مجموع
۱	گوهر	۸۴۲
۲	درام	۹۲۹,۵
۳	سیاه‌ورود	۹۷۷
۴	نوکیان	۱۰۴۶,۵
۵	ولیدر	۱۰۹۱
۶	شیت	۱۱۱۱
۷	شیرین‌سو	۱۱۱۵

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

شیرین‌سو با مجموع ۱۱۱۵ می‌باشد که شکل شماره ی (۸) توزیع فضایی این سطح پایداری در سکونت گاه‌های روستایی جذب گردشگر محدوده ی مورد مطالعه را به نمایش گذاشته است:

همان طور که در جدول شماره (۱۱) رویت می‌شود؛ روستای گوهر با مجموع ۸۴۲ در رتبه ی اول از منظر پایداری فعالیت‌های گردشگری می‌باشد، در مرتبه بعد روستای درام با مجموع ۹۲۹,۵ و کمترین میزان پایداری گردشگری در مسیر رودخانه شیرین‌سو در مراکز اقامتی

شکل ۷: توزیع فضایی سطح پایداری سکونت گاه‌های روستایی جذب گردشگر محدوده

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

۵ نتیجه گیری و پیشنهادات

در پژوهش حاضر به تبیین فرایند توسعه در مقاصد جذب گردشگر محدوده مورد مطالعه و سنجش وضعیت پایداری آن پرداخته شد؛ بدین صورت که در ابتدا تحلیلی بر جایگاه مراکز گردشگری محدوده مورد مطالعه در چرخه ی حیات گردشگری باتلر؛ همچنین، تحلیل فضایی دسترسی به تسهیلات و خدمات محدوده مورد مطالعه بررسی شده و نهایتاً در مرحله ی آخر نسبت به رتبه بندی پایداری روستاهای مورد نظر اقدام شد. یافته های پژوهش نشان داد که توسعه و شکل گیری گردشگری در روستاهای مورد مطالعه یکنواخت نبوده و روستاهای مورد مطالعه در مراحل مختلف چرخه ی حیات گردشگری قرار دارند. به طوری که برخی از این روستاها همانند شیت با کسب بالاترین امتیاز در مرحله ی "تثبیت توسعه ی مقصد" قرار گرفته است و روستاهای ولیدر و ناحیه شیرین سو در بین مراحل چرخه ی حیات؛ در "مرحله ی توسعه ی مقصد" هستند. روستاهای درام و گوهر در مرحله ی دوم چرخه ی حیات گردشگری یعنی "مرحله ی مداخله و درگیری کارآفرینان و ساکنان محلی در گردشگری" می باشند. این درحالی است که روستاهای سیاهورود و نوکیان در مرحله ی اول چرخه ی حیات یعنی مرحله ی "کشف مقصد" قرار دارند و در تحلیل نوع و میزان ظرفیت منابع و دسترسی به خدمات و تسهیلات گردشگری و رتبه بهره مندی مراکز جذب گردشگری محدوده مورد مطالعه؛ بر مبنای پهنه بندی فضایی مطلوبیت دسترسی به خدمات و تسهیلات؛ نشان داد که روستای شیت در بیشتر شاخص ها در کمیت و کیفیت خدمات و تسهیلات گردشگری از وضعیت مطلوبی نسبت به بقیه ی نواحی برخوردار است. پس از

آن روستای درام به عنوان مرکز دهستان که یک سکونتگاه روستایی مرکزی می باشد و در سلسه مراتب نظام برنامه ریزی بخشی جایگاه بالاتری از منظر جمعیت و دسترسی خدمات و زیرساخت گردشگری نسبت به مراکز دیگر در رتبه ی دوم دسترسی و ظرفیت منابع گردشگری قرار دارد. در رتبه ی بعد مرکز گردشگری ولیدر و شیرین سو هستند؛ اما تقاضای گردشگری آن از روستای درام بیشتر است. روستای نوکیان نیز در پایین ترین سطح میزان تسهیلات و خدمات گردشگری است.

در نهایت؛ با توجه به شمارش وضعیت حیات گردشگری مراکز روستایی گردشگری پذیر محدوده ی مورد مطالعه در مدل باتلر و همچنین بررسی میزان دسترسی این مراکز گردشگری به تسهیلات و خدمات گردشگری، نسبت به بررسی و رتبه بندی پایداری گردشگری مراکز روستایی گردشگری در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و کالبدی در سطح خانوارهای روستاهای مورد مطالعه پرداخته شد و با تکنیک ORESTE دو نوع ساختار رجحانی برای مجموعه شاخص ها و گزینه ها ایجاد شد. پس از تشکیل دو نوع ساختار رجحانی ذکر شده نسبت به رتبه بندی اولیه بر اساس این ساختارها اقدام شد و برای این کار از روش میانگین رتبه های بس سون استفاده گردید. به منظور تعیین گزینه برتر، نتایج حاصل از مرحله ی تجمیع گزینه های تصمیم مورد مقایسه قرار داده شد. در این مرحله هر چه حاصل جمع کمتر باشد، گزینه در رتبه ی بالاتری واقع می گردد. بنابراین رتبه بندی نهایی پایداری مراکز گردشگری مورد مطالعه توسط رویکرد چند شاخصه برای گزینه های موجود به صورت جدول زیر ارائه شد (جدول ۱۲):

جدول ۱۲: رتبه بندی روستاهای مورد مطالعه

امتیاز نهایی محاسبه شده در چرخه باتلر	مجموع گزینه در پایداری	وضعیت قرارگیری در مراحل چرخه ی حیات	رتبه پایداری	روستا و مراکز جذب گردشگر
۰/۳۶۴	۸۴۲	درگیری مقصد	۱	گوهر
۰/۴۸۳	۹۲۹,۵	درگیری مقصد	۲	درام
۰/۱۸۴	۹۷۷	کشف مقصد	۳	سیاهورود
۰/۱۰۱	۱۰۴۶,۵	کشف مقصد	۴	نوکیان
۰/۷۳۶	۱۰۹۱	توسعه مقصد	۵	ولیدر
۱	۱۱۱۱	تثبیت مقصد	۶	شیت

منبع: محاسبات تحقیق حاضر، ۱۳۹۸

حاضر با دیگر پژوهش‌ها آندریوتیس (۲۰۰۵) به مطالعه‌ی جزیره کرت یونان در بحث چرخه‌ی حیات گردشگری پرداخته است و مطابق نتایج تحقیق این جزیره در مرحله‌ی شکوفایی است و شاهد تغییرات قابل توجهی در تفرج گاههای ساحلی شده که در آن آثار منفی حاصل از این رشد مقصد به چشم می‌خورد و نیاز مبرم به تلاشهایی در سطوح مختلف توسط بخش خصوصی و دولتی لازم است. باندره کامات (۲۰۱۰) در پژوهش خود درباره ایالت گوای هندوستان به این نتیجه می‌رسد که ساحل گردشگری گوا به مرحله‌ی رکود رسیده و بحث برنامه ریزی و بررسی درباره معیار ظرفیت تحمل گردشگری این ناحیه بسیار ضروری است. بنابراین می‌توان اذعان نمود که بسیاری از فعالیت‌های گردشگری محدوده‌ی مورد مطالعه و در دیگر مکانهای جغرافیایی؛ علاوه بر اثرات مثبت در سطح کم؛ ناپایداری و اثرات منفی بیشتر داشته‌اند؛ بنابراین لازم است استراتژی‌های خود در برنامه ریزی و مدیریت مقاصد گردشگری از قبیل: سنجش ظرفیت محیطی، محدوده تغییرات قابل قبول، منطقه بندی، اعمال مجوز و اجازه، رعایت معیارهای محیطی، اجرای طرح‌های استاندارد، سیستم صحیح مدیریت گردشگران، استراتژی‌های آموزشی، تحقیقات و نظارت بر امور را با دقت و اعمال نظارت بیشتری راهبری نماید. از این رو، با تفاسیر فوق و با توجه به دستاوردهای پژوهشی تحقیق حاضر پیشنهاداتی به سازمان‌های ذیربط در قالب رهنمودهای کاربردی زیر را بیان نمود:

- جهت‌گیری به سوی رویکرد افزایش توانمندی‌ها و تفویض اختیار به نهادهای مدیریتی و سازمان‌های محلی در سطح شهرستان طارم برای اجرای قوانین و مقررات در جهت جلوگیری از آلودگی محیط زیستی، رعایت حریم رودخانه‌ها و تغییرات کاربری اراضی و ساخت و سازهای غیر قانونی با تأکید بر حفظ محیط‌های شکننده و آسیب‌پذیر با رویکرد ظرفیت تحمل محیطی؛ با توجه به تقاضای زیاد کسب و کارهای گردشگری و احداث مجتمع‌های گردشگری به ویژه در مراکز شیرین سو، شیت و ولیدر.
- تقویت برگزاری جشنواره‌ی برداشت محصولات محلی و فرهنگی جهت شناساندن بیشتر محصولات و توان محیطی نواحی گردشگری دهستان چورزق و درام.

همان‌طور که در جدول شماره ۱۲) رویت می‌شود؛ روستای گوهر که در مرحله‌ی درگیری مقصد از منظر مدل چرخه‌ی حیات گردشگری باتلر قرار دارد؛ با مجموع عددی ۸۴۲ در رتبه‌ی اول از منظر پایداری فعالیت‌های گردشگری است. مرتبه‌ی دوم پایداری مربوط به روستای درام که در این روستا نیز در مرحله‌ی درگیری مقصد با مجموع عددی ۹۲۹/۵ است و کمترین میزان پایداری گردشگری در مراکز اقامتی شیرین سو که در مرحله‌ی توسعه مقصد چرخه‌ی حیات گردشگری و با مجموع عددی ۱۱۱۵ است. از این رو، با توجه به اینکه از منظر مدل چرخه‌ی حیات باتلر روستای گردشگری شیت در مرحله‌ی تثبیت توسعه‌ی مقصد قرار گرفته است و روستای ولیدر و شیرین سو در مرحله‌ی توسعه مقصد قرار دارند؛ در رتبه‌بندی پایداری در پایین‌ترین سطوح قرار دارند و بقیه روستاها که در مرحله‌ی کشف مقصد و درگیری مقصد هستند؛ دارای سطح پایداری بالاتری هستند و این بدین معناست که فرایند توسعه‌ی گردشگری در محدوده‌ی مورد مطالعه به سمت سوی پایداری عمل نمی‌کند؛ با وجود اینکه موجب تأثیرات مثبت در برخی شاخص‌ها مانند اشتغال زایی و ... می‌شود؛ اما به طوری کلی از منظر شاخص‌های پایداری نسبت به روستاهای بکر و قرار گرفته در مرحله‌ی کشف مقصد؛ ضعیف می‌باشند.

از این رو، با توجه به اینکه از منظر مدل چرخه‌ی حیات باتلر روستای گردشگری شیت مرحله‌ی تثبیت توسعه‌ی مقصد قرار گرفته است و روستای ولیدر و شیرین سو در بین مراحل چرخه‌ی حیات، در مرحله‌ی توسعه قرار دارند؛ در رتبه بندی پایداری در پایین‌ترین سطوح قرار دارند و بقیه‌ی روستاها که در مرحله‌ی کشف مقصد و درگیری مقصد هستند؛ دارای سطح پایداری بالاتری هستند. بنابراین روستاهای گردشگری که بکر و در مرحله‌ی کشف مقصد هستند نسبت به مراکز روستایی گردشگری که در مراحل توسعه و تثبیت گردشگری مقصد هستند؛ پایداری بالاتری دارند و این موضوع یک چالش اساسی و هشدار به وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور تلقی می‌شود که سیاست‌های اجرایی توسعه‌ی گردشگری این وزارتخانه به شکل توسعه‌ی طبیعت‌گردی در محدوده‌ی مورد مطالعه؛ در فرایند توسعه موجب ناپایداری از نقطه نظر معیارهای علمی شده است. چنانچه در رابطه با مقایسه نتایج تحقیق

- توسعه ی رشته‌های مرتبط آموزشی و پژوهشی گردشگری و کارآفرینی گردشگری در دانشگاه علمی- کاربردی، آزاداسلامی و پیام نور شهرستان طارم، زمینه های لازم را برای تقویت تحقیقات و پژوهش‌های مرتبط با بخش توسعه ی گردشگری و آگاهی بخشی از اثرات و پیامدهای آن فراهم خواهد کرد.
  - جریان سازی مشارکت ساکنان محلی مقاصد گردشگری محدوده ی مورد مطالعه در برنامه های توسعه ی گردشگری به منظور بهره مندی از منافع حاصل و بهبود دیدگاه آنها نسبت به مقوله ی کارآفرینی و توسعه ی گردشگری در چرخه ی حیات گردشگری مطلوب اثرگذار خواهد بود.
- تقویت خدمات گردشگری فضاهای مکث رودره ای محور شیرین سو در امتداد نوکیان و ماسوله با تاکید بر حوزه های همگن گردشگری دهستان درام و چورزق موثر خواهد بود.
  - لزوم توجه و سرمایه گذاری بیشتر در مبحث کسب و کارهای خدمات معین خودرویی گردشگران، در کل ناحیه ی گردشگری دستان چورزق و درام، نظارت نیروی انتظامی و افزایش جایگاه پمپ بنزین در سطح مراکز گردشگری محدوده ی مورد مطالعه.
  - تهیه ی برشورهای تبلیغاتی و آگاهی بخش در مورد رعایت مسایل محیط زیستی توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان طارم.

منابع

منابع فارسی

- افراخته، حسن (۱۳۹۱)، [اقتصاد فضا و توسعه ی روستایی](#) (مورد: ناحیه شفت)، مجله ی اقتصاد فضا و برنامه ریزی روستایی، دوره ی ۱، شماره ی ۱ - ۹ - ۱۳۹۱.
- اکرمی، غلامرضا و واعظ معروفی، مهناز (۱۳۸۷)، طراحی اقلیمی؛ الگوی خانه در روستای خور، نشریه ی دانشکده ی معماری، شماره ۱۵، صص ۳ - ۱۷.
- باباخانزاده، ادريس و لطفی، صدیقه (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه، فصلنامه ی مطالعات مدیریت گردشگری، سال هفتم، شماره ی بیستم.
- جلالی، رستم (۱۳۹۱) نمونه گیری در پژوهش های کیفی، مجله ی تحقیقات کیفی در علوم سلامت، زمستان ۱۳۹۱، دوره ی ۱، شماره ی ۴؛ از صفحه ۳۱۰ تا صفحه ۳۲۰.
- خدادی، پروین (۱۳۹۰)، روند تحولات کالبدی - فضایی روستاهای بیلاقی مجموعه جواهرده (شهرستان رامسر) (۱۳۸۸ - ۱۳۵۵) پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی. به راهنمایی دکتر عباس سعیدی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان (۱۳۹۲).
- سازمان نقشه برداری کشور (۱۳۹۷).
- سجادی، ژیلا؛ رضویان، حیدری، محمدتقی؛ جهانگیری و جمالی، حسین (۱۳۹۷). نقش مدیریت شهری در توسعه ی پایدار گردشگری ساحلی از دیدگاه جامعه میزبان (مطالعه ی موردی: شهر بوشهر)، نشریه ی پژوهش و برنامه ریزی شهری سال ۹، شماره ی پیاپی ۳۳.
- شفیعی ثابت، ناصر و هراتی فرد، سعیده (۱۳۹۸). توانمندسازی ذینفعان محلی برای مشارکت در توسعه ی پایدار گردشگری با نقش میانجی اثرات ادراک شده از گردشگری، مجله برنامه ریزی و توسعه ی دانشگاه مازندران، [دوره ی ۸، شماره ی ۲۹](#)، تابستان ۱۳۹۸، صفحه ۷۱ - ۹۰.
- [ضیایی محمود، حسن بور محمود](#) (۱۳۹۲) تدوین حوزه های راهبردی توسعه ی مقاصد گردشگری با استفاده از تطبیق تئوریک و کاربردی مدل های چرخه ی حیات مقصد و شاخص رنجش داکسی (مورد شناسی: مصر، فرحزاد، محمد آباد کوره گز؛ ابوزیدآباد، بند ریگ و عشین، ریگ جن، جندق). [جغرافیا و آمایش شهری منطقه ای. زمستان](#)

سرعین)، مجله ی برنامه ریزی و توسعه ی دانشگاه مازندران دوره ی ۸، شماره ی ۳۰ پاییز، ۱۳۹۸، صفحه ۳۴-۱۷.

مهدوی. داود؛ رکن الدین افتخاری. عبدالرضا و سجاسی. حمداله (۱۳۹۳) ارزیابی فرایند توسعه ی گردشگری روستاهای تاریخی فرهنگی با استفاده از مدل چرخه ی حیات گردشگری مقصد. مجله برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری. دوره ی ۳، شماره ی ۱۰، پاییز ۱۳۹۳، صفحه ۱۱-۳۲.

ولا، فرانسوا و بیچریل، یونل (۱۳۸۴)، گردشگری بین المللی / ترجمه محمد ابراهیم گوهریان، محمدمهدی کتابچی، مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر.

باری حصار. ارسطو، مهدوی. داود، حیدری ساریان. وکیل و ابراهیمی. خدیجه (۱۳۹۴) پایش چرخه ی حیات گردشگری پایدار مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان اردبیل. برنامه ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی). زمستان ۱۳۹۴، دوره ۱۹، شماره ۴؛ از صفحه ۱۸۵ تا صفحه ۲۱۵.

۱۳۹۲، دوره ۳، شماره ۹، از صفحه ۱۵ تا صفحه ۲۸

عباسی، محمدجواد (۱۳۹۹)، چارچوب بررسی پیامدهای فضایی توسعه ی گردشگری روستایی با تأکید بر کارآفرینی، مورد پژوهی: نواحی شیت و شیرین سو شهرستان طارم، استان زنجان. رساله ی دکترا در رشته جغرافیا و برنامه ریزی کارآفرینی مناطق ...؛ به راهنمایی خانم دکتر ژیلا سجادی و دکتر علی عبدالهی، دانشکده ی علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی تهران.

-عبدالهی، علی و عباسی، محمدجواد (۱۳۹۵). ارزیابی اثرات گردشگری مذهبی بر توسعه ی کارآفرینی روستاهای پیرامونی (مطالعه ی موردی: منطقه ی قره پشتلو - شهرستان زنجان) پژوهش و برنامه ریزی روستایی سال پنجم تابستان ۱۳۹۵ شماره ی ۱۴.

ملک شاهی، غلامرضا (۱۳۹۸)، گونه شناسی گردشگران داخلی شهری و گردشگری مسئولیت پذیر (مورد مطالعه: گردشگران شهرهای بابلسر، لاهیجان و

منابع لاتین

Alvares, Daniela. (2004). Life cycle modelling for tourism areas. *Canadian Geographer*, 19 (1): 2-12

Andriotis, Konstantinos. (2005). the tourism life cycle: an overview of the cretan case, *Tourism Management*, 4(1), pp.2-21

Bhandare Kamat Smitha(2010) Destination Life Cycle and Assessment -A Study of Goa Tourism Industry , *South Asian Journal of Tourism and Heritage*, Vol. 3, No. 2

Butler, Richard (2001) *The Resort Cycle*, Two Decades On, *Tourism in the 21th century*, lessons from exerieconference, UK, London, Continuum Publishing, 264-299

Chen, B., Qiu, Z., Usio, N., & Nakamura, K. (2018). Tourism's impacts on rural livelihood in the sustainability of an aging

community in Japan. *Sustainability*, (8)10.

Dávid, L. (2011). *Tourism ecology: towards the responsible, sustainable tourism future*.

Erdogan, N., & Tosun, C. (2009). Environmental performance of tourism accommodations in the protected areas: Case of Goreme Historical National Park. *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 406-414.

Figueiredo, E., Kastenholz, E., Eusébio, M. C., Gomes, M. C., Carneiro, M. J., Baptista, P. & Valente, S. (2011). *O Rural Plural-olhar o presente, imaginar o futuro*. Castro Verde-Alentejo, 100.

Fonta, Xavier., Garayb, Lluís., Jones, Steve. (2016). Sustainability motivations and practices in small tourism enterprises in European protected areas. *Journal of*

- Cleaner Production. Volume 137, 20 November 2016, Pages 1439-1448.
- Garay, Luis. (2010). life cycles, stages and tourism history the catalonia (Spain) Experience, Annals of Tourism Research, Vol. 38, No. 2, pp. 651-671, 2011.
- Jani, D. (2018). Residents' perception of tourism impacts in Kilimanjaro: An integration of the Social Exchange Theory. Turizam: međunarodni znanstveno-stručni časopis, (2)66 148-160.
- Hall, C. M., & Müller, D. K. (Eds.). (2004). Tourism, mobility, and second homes: between elite landscape and common ground (Vol. 15). Channel View Publications
- Hawthorn, Graham, and David Concel. 2008. Area, Spatial Strategies and Sustainable Development. Translator: Aref Akwami Moghadam, [In Persian], Tehran: Azarakhsh Publications
- Horváth, A., & Jónás-Berki, M. (2018). Environmental and social responsibility supplemented with green case studies from the side of the tourism service providers. Turizam, 22(2), 52-62.
- Kuvan, Y., & Akan, P. (2012). Conflict and agreement in stakeholder attitudes: Residents' and hotel managers' views of tourism impacts and forest-related tourism development. Journal of Sustainable Tourism, 20(4), 571-584.
- Mohd Hafiz Hanafiah, A., & Jamaluddin, A. (2016). Responsible Tourism Practices and Quality of Life: Perspective of Langkawi Island communities, Procedia-Social and Behavioral Sciences, (2016)222: 406-413.
- Morse, S. & Fraser, E.D.G. (2005). Making Dirty Nations Look Clean? The Nation State and the Problem of Selecting and Weighting Indices as Tools for Measuring Progress towards Sustainability, Geoforum 36, PP. 625-640
- Naci. Plot. (2015)."Technical Innovations in Cruise Tourism and Results of Sustainability". World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 195, 438 - 445\
- [Nicholas](#), Lorraine., & [Thapa](#), Brijesh. (2010). Visitor perspectives on sustainable tourism development in the Pitons Management Area World Heritage Site, St. Lucia. [Environment Development and Sustainability](#) 12(5), p: 839-857
- OECD. (2001).The dac guidelines, strategies for sustainable development. Beyond Economic growth, the word bank.
- Parasad, B.K .(2003). Rural Development (concept, approach and strategy), Published.
- Pierce, David, etc. (1996). The World Without Doomsday. China Financial and Economic Publishing House.
- Prasad. I.P. (2003). The Great Earth quake, The life and Times of maharaja, judheshamsher. Jung Bahadur Rana of Nepal, Delhi, Ashish publishing House.
- Riley, J. (2001). Multidisciplinary Indicators of Impact and Change: Key Issues for Identification and Summary, Agriculture, Ecosystems & Environment 87, PP. 245-259.
- Shen, F., Hughey, K., & Simmons, D. (2008). Connecting Livelihoods Approach and Tourism: A Review of the Literature toward Integrative Thinking, Lincoln university.
- Stăncioiu, A. F., Părgaru, I., Mazilu, M.E. (2009). Brandul destinatiei, câteva repere conceptual Tourism Conference:"Sustainable mountain tourism-local responses for global changes".
- Statistical Center of Iran, (2016).
- Swarbrooke, John, (1998)Sustainable Tourism Management, CABI publication. London. UK, P: 256-262

Torcildsen (2003). *Leisure and People's Needs*
Translated by: Abbas Ardakanian &
Abbas Hassani. Light Section
Publications, 192 pages Worldwide
Hospitality and Tourism Themes, 3(3),
210-216.

Wang, C. H., & Buckley, R. (2010). Shengtai
anquan: Managing tourism and
environment in China's forest parks.
Ambio, 39(5-6), 451-453.

